आचार्यहृदय

श्रीभाष्य - तात्पर्य - रत्नावळी

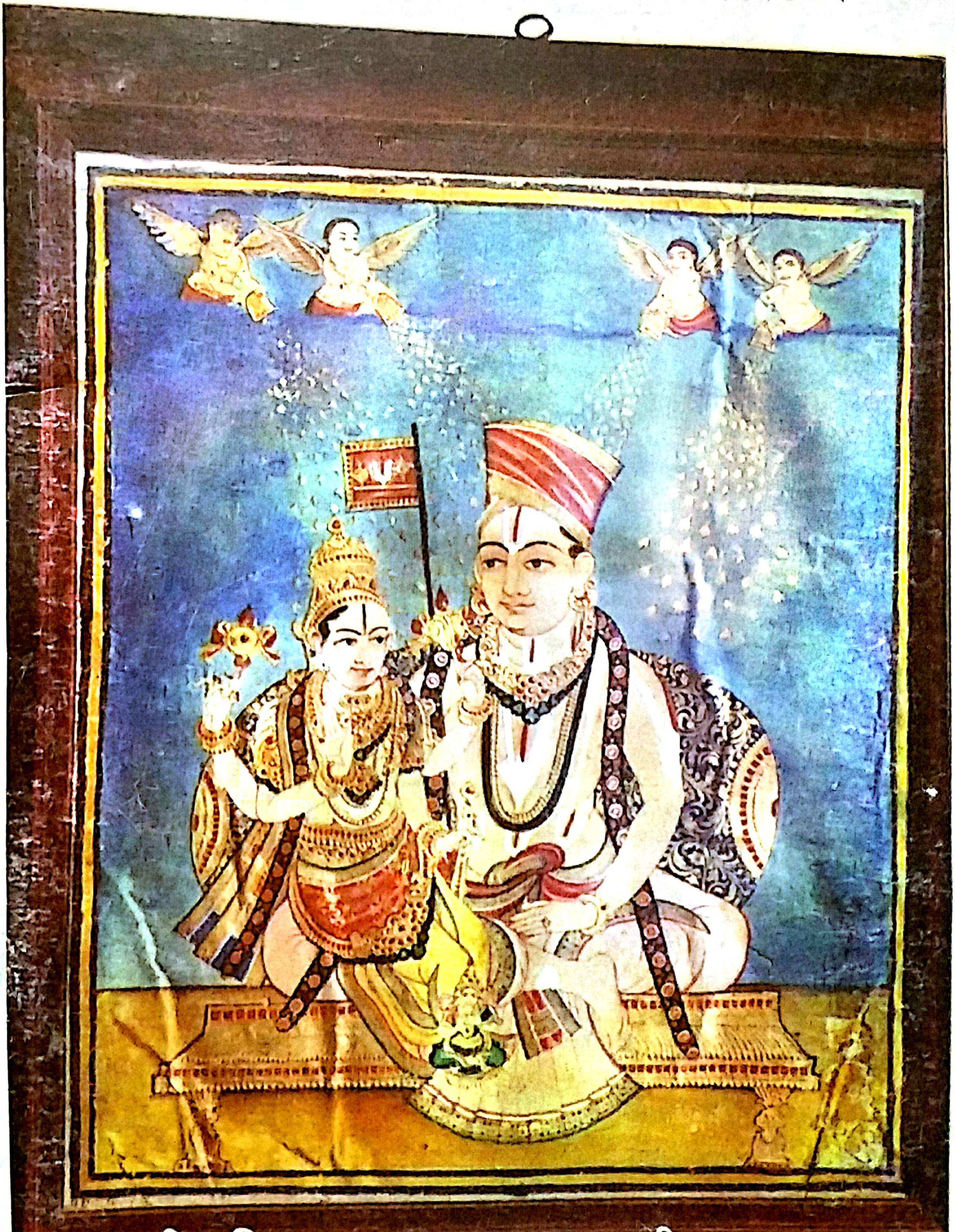

श्री यतिराज - सम्मत् कुमारः श्रीरङ्गपट्टणम्

भगवान् वेदव्यासः, भारत-ब्रम्हसूत्रकर्ता महाविष्णुः

सम्यङ्न्यायकलापेन महता भारतेन च ।
उपबृम्हितवेदाय नमो व्यासाय विष्णवे ॥

विशदवाक्-प्रकाशनम् ३८

आचार्यहृदय -
श्रीभाष्यतात्पर्यरत्नावळी
कन्नड-भूमिकासहिता

प्रबन्धा
तिरुनारायणपुरं-अरैयर् श्रीरामशर्मा
उभयन्यायवेदान्तालङ्कारः राष्ट्रभाषाविशारदः कन्नडपण्डितः
एम्. ए. संस्कृत-शिक्षाशास्त्री
संस्कृत-प्राकृत-कन्नड-तमिळु-हिन्दी-पञ्चभाषाकवितावल्लभः
सर्वकारीयसंस्कृतकालेजनिवृत्तप्रांशुपालः

शालिवाहनशक १९२६ पार्थिववर्षः

प्रकाशकः
श्री. न. सिम्हः
नं २८५, अप्पुनीरुबाविबीदि, मेलुकोटे - पि. नं. ५७१४३१
मण्डयजिल्ला, कर्णाटकराज्यम्, भारतम्

Vishadavak Prakashanam 38

Acharyahrudaya Sribhashya Tatparya Ratnavalee

Releasing on 11-12-2006
(Geetha Jayanthee and Parthiva Kaishika Dwadashee
ending with Shree Bhashya Pravachanam)

Kannada Bhumika	*3 -15*
Sanskrit Text	*16 - 32*

Author ©	:	**Areyar Sri Rama Sharma Swamy** No. 50(41), Swimming Pool Extension Malleswaram, Bangalore - 560 003
Phone	:	23565339
Copies	:	500
Price	:	**Rs. 64/-**
Printed at	:	**Navbharath Enterprises** No. 10, Sirur Park 'B' Street Seshadripuram, Malleswaram Bangalore - 560 020 Phone : 080-23364142, 23364682 E-mail : navbarat@gmail.com
Publisher	:	**S.N. Simha** 285, Uppuneerubhavi Beedhi Melkote - 571431 Mandya District, Karnataka, India Mobile : 9448913269 E-mail : simha_sn@yahoo.co.in

ಆಚಾರ್ಯ ಹೃದಯ - ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯರತ್ನಾವಳಿ

ಭೂಮಿಕೆ

ಲೇಖಕರು - ಶ್ರೀ.ಉ.ವೇ. ಅರೈಯರ್ ಶ್ರೀರಾಮಶರ್ಮಾ ಸ್ವಾಮಿ

೧. ದ್ವಯ ಮಂತ್ರಾರ್ಥ ಮುಖ್ಯ

ಭಗವದ್‌ರಾಮಾನುಜರ ದರ್ಶನಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲವೂ, ಮೂಲತಃ **ಮಂತ್ರರತ್ನ** ಎಂಬ ದ್ವಯಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥಗಳಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ. ಈ ಮಂತ್ರವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶರಣಾಗತಿಮಂತ್ರ. ಇದನ್ನು ದೀಕ್ಷಾಕ್ರಮದಿಂದ ಗುರುಗಳ ಮೂಲಕ ಪಡೆದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ-ಭಗವದ್‌ವಿಷಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳ ಉಪದೇಶ-ಅಧ್ಯಯನ-ಅಧ್ಯಾಪನಾದಿಗಳ ಅವಕಾಶವು ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ರಮದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ದ್ವಯಾರ್ಥವು ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಅತಿ ಮುಖ್ಯ. ಎರಡು ವಾಕ್ಯವಾಗಿರುವ ದ್ವಯಮಂತ್ರದ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ದ್ವಯೈಕನಿಷ್ಠರು. ದ್ವಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ ವಿಶೇಷ ಆಚಾರಗಳನ್ನು ದೃಢವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವರು. **ದ್ವಯಂ ಅರ್ಥಾನುಸಂಧಾನೇನ ಸಹ ಸದೈವಂ ವಕ್ತಾ ಯಾವಚ್ಛರೀರಪಾತಂ ಅತ್ರೈವ ಶ್ರೀರಂಗೇ ಸುಖಮಾಸ್ಸ್ವ** ಎಂಬ ಭಗವಂತನ ದಿವ್ಯವಾಣಿಯು ದಿವ್ಯದೇಶವಾಸಿಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ ಈ ದ್ವಯೈಕನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ನಿಯತವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವಾಣಿಯು ಭಗವದ್‌ರಾಮಾನುಜರ ಗದ್ಯತ್ರಯದಲ್ಲಿದೆ.

೨. ದ್ವಯನಿಷ್ಠೆಯ ಇತಿಹಾಸ

ದ್ರವಿಡವ್ಯಾಖ್ಯಾನಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎನಿಸಿದ ಪೆರಿಯವಾಚ್ಚಾನ್‌ಪಿಳ್ಳೈ ಎಂಬ ಆಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದು, **ಪಿನ್ಬಳಿಯ ಪೆರುಮಾಳ್ ಜೀಯರ್** ಎಂಬ ಮುನಿವರ್ಯರ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದ, ತಿರುನಾರಾಯಣಪುರದ **ಕಂದಾಡೈ ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರಯ್ಯನ್ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ವಾರ್ತಾಮಾಲೈ** ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ದ್ವಯನಿಷ್ಠೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಐವತ್ತಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲದೆ ವೃತ್ತಾಂತಗಳು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಈ ಒಂದು ಉಲ್ಲೇಖವು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ :-

ಒಮ್ಮೆ ಭಗವದ್‌ರಾಮಾನುಜರ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ (ಪ್ರಧಾನರಾಗಿದ್ದ **ನಡುವಿಲ್ ಆಳ್ವಾನ್** ಎಂಬ ಆಚಾರ್ಯರ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ **ನಾರಾಯಣ** ಎಂಬ) ಒಬ್ಬನು, ಭಗವದ್‌ರಾಮಾನುಜರಿಂದ

ದ್ವಯೋಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದು; ವೈದಿಕ ಮತಾಂತರಸ್ಥರ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಏಕಾಯನ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪಡೆದು, ದ್ವಯನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟನು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದ ರಾಮಾನುಜರು ಒಮ್ಮೆ ಅವನು ಶ್ರೀರಙ್ಗನಾಥನ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದುನಿಂತಿದ್ದಾಗ ಕಂಡು ಹೇಳಿದರಂತೆ. "ಅಪ್ಪಾ! ದ್ವಯಮಂತ್ರನಿಷ್ಠೆ ಎಂತಹುದೆಂದು ಅದರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ನಾನು ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಮಾಣಾಧಾರಪೂರ್ವಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವೆನು. ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ, ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಜ್ಞಾನದ ಪೂರ್ಣತೆ ನಿನಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಏನೂ ಕೊರತೆಯಾಗದು. ನಿನಗೆ ದೇವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಅವರ ಪಾದಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಇದನ್ನು ನಂಬು". ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ದೇವರ ಶ್ರೀಶಠಾರಿ ಎಂಬ ಗೋಪುರಾಕಾರವಾದ ಪಾದುಕೆಗಳನ್ನು ಅವನ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಾವೇ ಧಾರಣೆ ಮಾಡಿರಂತೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನೋದಯವಾಗಿ ದ್ವಯನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದನಂತೆ.

೩. ಅರ್ಥಪಂಚಕವೇ ದ್ವಯಾರ್ಥ

ಈ ವೃತ್ತಾಂತದಿಂದ ಭಗವದ್‌ರಾಮಾನುಜರು ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಈ ಪ್ರಪತ್ತಿ ಮಂತ್ರವಾದ ದ್ವಯನಿಷ್ಠೆಯನ್ನೇ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ- **ವೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ**ದಲ್ಲಿ ಒಂದೆಡೆ, ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯವೂ **ಅರ್ಥಪಂಚಕ** ಎಂಬ ದ್ವಯಾರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವರು. ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಹೀಗಿದೆ:-

೧. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವಕ್ಕೂ ನೇರ ವಿರೋಧವಿದೆ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಿಚಾರ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಭೇದವನ್ನೂ, ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಭೇದವನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ.

೨. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ.

೩. ಆಕಾಶ-ವಾಯು-ಮುಂತಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದ-ಸ್ಪರ್ಶ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು, ಅವೆಲ್ಲದರಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಮನುಷ್ಯ ಮುಂತಾದ ಆಕಾರಗಳೆಂಬ ಜಾತಿಗಳು, ಇವುಗಳಲ್ಲಾಗುವ ಚಲನ-ವಲನಗಳ ವೈವಿಧ್ಯ, ಇವುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಷಯ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಭೇದವಿಷಯಕ ಎಂಬುದು ಸರಿ.

೪. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಭೇದವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವು (೧) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ, ಪರಮಾತ್ಮನ, ವಿಶೇಷಣಗಳಾದ ಸಕಲ ಗುಣ-ವಿಭೂತಿಗಳನ್ನೂ, (ವಿಭೂತಿ-ಐಶ್ವರ್ಯ-ಆಸ್ತಿ) ಅವನ ವಿಭೂತಿಗಳಾದ ಚಿತ್-ಅಚಿತ್ ವಸ್ತುಗಳ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯ-ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ, (೨) ಸಕಲಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ, (೩) ಅವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಉಪಾಸನೆ ಮುಂತಾದ ಉಪಾಯಗಳ ರೀತಿಯನ್ನೂ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ, (೪) ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಅವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪಡೆಯುವ ವಿಶೇಷರೀತಿಯ ಫಲದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ, (೫) ಅವನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದುದನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅದರಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಅವನ ನಿಗ್ರಹದಿಂದಾದ ವಿರೋಧಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ, (ಹೀಗೆ ಐದು ವಿಷಯಗಳನ್ನು) ತಿಳಿಸುವುದು.

೫. ಹೀಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರ-ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದುದರಿಂದ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ.

೪. ದ್ವಯಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಪಂಚಕಕ್ರಮ

ಹೀಗೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಪಂಚಕ ಎಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸದೆಯೇ ಅರ್ಥಪಂಚಕದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಭಗವದ್ರಾಮಾನುಜರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾದಿ ವಿಶೇಷಣಭಾಗವು ದ್ವಯಮಂತ್ರದ ಶ್ರೀಮತ್ ಮತ್ತು ನಾರ ಎಂಬ ಪದಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಪರಸ್ವರೂಪವು ಅಯನಪದದಲ್ಲಿದೆ. ಉಪಾಯಸ್ವರೂಪವು **ಚರಣೌ ಶರಣಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ** ಎಂಬ ಪದಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಫಲಸ್ವರೂಪವು **ಶ್ರೀಮತೇ ನಾರಾಯಣಾಯ ನಮಃ** ಎಂಬ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ವಿರೋಧಿಸ್ವರೂಪವು **ನಮಃ** ಎಂಬ ಪದದ **ಮಃ** ಎಂಬುದರಲ್ಲಿದೆ. ಹೀಗೆ ದ್ವಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಪಂಚಕದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅರಿತಿರಲು ಸಾಕು. ನಮ್ಮ ಸಲುವಾಗಿ ಉಪಾಯ ಪ್ರಧಾನವಾದುದು ದ್ವಯಮಂತ್ರ.

೫. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಪ್ರಸ್ಥಾನತ್ರಯದಲ್ಲೂ ದ್ವಯಾರ್ಥ

ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಆಚಾರ್ಯ ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರು ತಮ್ಮ ಶ್ರೀಪಾಂಚರಾತ್ರರಕ್ಷಾ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಮೂರೆಡೆ ತಮ್ಮ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಲ್ಲರ ನಿಷ್ಠೆ ಈ ದ್ವಯಾರ್ಥವಾದ **ಪ್ರಪತ್ತಿನಿಷ್ಠೆ** ಒಂದೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತ್ರಿಸ್‌ಸತ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವರು. **ಉಪೇಯವೂ ಉಪಾಯವೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ = ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನ** ಎಂಬುದೇ ಈ ಪ್ರಪತ್ತಿಮಂತ್ರವಾದ ದ್ವಯದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ. ಈ

ವಿಷಯವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಅಧಿಕರಣಸಾರಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ರಾಪ್ತೇಸ್ ಸಾಧನಂ ಚ ಸ್ವಯಂ ಇತಿ ಹಿ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ರಾಪಿ ಚಿಂತ್ಯಂ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ವೇದಾಂತ ಸಾರವು ಏನೋ; ಅದೇ ದ್ರಾವಿಡ ವೇದಾಂತ ಸಾರವೂ ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನೂ ಆಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ದ್ರಮಿಡೋಪನಿಷತ್‌ತಾತ್ಪರ್ಯರತ್ನಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಶಂ ಪ್ರಾಹ ಸ್ವಸಿದ್ಧೇಃ ಸ್ವಯಮಿಹ ಕರಣಂ ಸ್ವಪ್ರಬಂಧೇ ಶಠಾರಿಃ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವರು. ಹೀಗೆಯೇ ಉಪದೇಶಗಮ್ಯವಾದ ರಹಸ್ಯತ್ರಯದ ಸಾರವನ್ನೂ ಉಪಾಯಃ ಸ್ವಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ಉಪನಿಷದಧೀತಃ ಸ ಭಗವಾನ್; ಪ್ರಸತ್ತ್ಯೈ ತಸ್ಯೋಕ್ತೇ ಪ್ರಪದನನಿದಿಧ್ಯಾಸನಗತೀ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವರು.

೬. ದ್ವಯಾರ್ಥದ ಪುಷ್ಟೀಕರಣ

ಸ್ವಯಂ ಸಾಧನವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನಾವು ಪ್ರಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ಧ್ಯಾನಗಳಿಂದ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಈ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತಿರುಮಂತ್ರವೂ ಪ್ರಪತ್ತಿಗೆ ಚರಮಶ್ಲೋಕವೂ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದ್ದು ದ್ವಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತವೆ.

ಈ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಸಹಿತವಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗ್ರಂಥದ ಹದಿನಾರು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಥಗಳು, ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಂತ್ರರತ್ನವೆಂಬ ದ್ವಯಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಒಳಗೊಂಡಿವೆ ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಂಶವನ್ನು ನೂರೈವತ್ತಾರು ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ದ್ವಯಮಂತ್ರಾರ್ಥವೇ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರದಲ್ಲೂ ಇರುವುದು. ದ್ವಯದಲ್ಲೂ ಗಾಯತ್ರಿಯಲ್ಲೂ ಎರಡೆರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಿವೆ. ವೈದಿಕಪಾಠಕ್ರಮದಂತೆ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಕ್ರಮವಿದೆ. ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾದ ಅರ್ಥಕ್ರಮದಂತೆ ದ್ವಯದ ಕ್ರಮವಿದೆ. ಇದಿಷ್ಟೇ ಇವುಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವುದೆಲ್ಲವೂ ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯ ಅರ್ಥವೇ. ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದರ ಅಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ವಿವರಣೆ ಇದೆ. ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಆನೀತಾಂ ತು ನಿಜಾಕ್ಷರೈಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಭಾಗದಿಂದ ರಾಮಾನುಜರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಿ ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶಿಕಾಚಾರ್ಯರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ, ನಿಜಾಕ್ಷರೈಃ = ಗಾಯತ್ರೀ + ಅವಯವಭೂತೈಃ ಅಮೃತಾಕ್ಷರೈಃ ಇತಿ ಯಾವತ್ ಎಂದು. ನಿಜ ಎಂದರೆ ಸ್ವಂತ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಇದು ರಾಮಾನುಜರ ಸ್ವಂತದ ಮಾತಲ್ಲ. ಇದು ಪಾರಾಶರ್ಯವಚಸ್ಸುಧಾ. ಹೀಗೆಂದು ಇದು ಪಾರಶರ್ಯವ್ಯಾಸರ ಮಾತೂ ಅಲ್ಲ. ಇದು

ಉಪನಿಷದ್ ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿ ಮಧ್ಯೋದ್ಧೃತ. ಆದುದರಿಂದ ನಿಜ ಎಂದರೆ ನಿತ್ಯ ಎಂದರ್ಥ. ಸ್ವಕೇ ನಿತ್ಯೇ ನಿಜಂ ತ್ರಿಷು ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಅಮರಕೋಶ. ಉಪನಿಷತ್ ಎಂಬ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರವೂ ಸಪ್ತಸಮುದ್ರಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿರುವಂತೆ, ನಿತ್ಯವಾದ ವೇದರಾಶಿಯ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿ, ಸಮುದ್ರದಂತೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿರುವ ವೇದಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಹೆತ್ತತಾಯಿಯಂತಿರುವುದೇ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರ. ಗಾಯತ್ರಿ ವೇದಮಾತೆ. ಈ ಗಾಯತ್ರೀ ಮಂತ್ರದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಂಶಗಳೇ ಅಮೃತವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿವೆ. ಇವೇ ಗಾಯತ್ರಿಯ ನಿಜಾಕ್ಷರಗಳು. ಈ ಭಾವಾರ್ಥವು ವೇದದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕದ್ರೂ-ಸುಪರ್ಣಿ ವೃತ್ತಾಂತದಲ್ಲಿದೆ. ಛಂದೋಮಯನಾದ ಗರುಡನು ನಾಗಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಮೃತವನ್ನು ಇಂದ್ರನ ಅಭೇದ್ಯವಾದ ದುರ್ಗದಿಂದ ತಂದ ಬಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ವೇದಸಾರವೂ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಯೂ ವೇದಮಾತೆಯೂ ಆದ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರದ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥಗಳೇ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಾಕ್ಷರಾರ್ಥಸಹಿತವಾಗಿ ಇವೆ ಎಂಬುದು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯರತ್ನಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದ್ವಯಮಂತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸ್ಥಾನಭೇದದಿಂದಲೂ ನಾನಾ ಪ್ರಕರಣಗಳಿಂದ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಯವನ್ನೂ, ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನೂ, ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿದೆಯಾದರೂ, ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉಳಿದ ರೀತಿಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೭. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಗಳು

ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದ್ರಾವಿಡ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರೆ ವೇದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು. ವೇದಃ ತತ್ತ್ವಂ ತಪಃ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಅಮರಕೋಶವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಚೇತನ-ಅಚೇತನ-ಸರ್ವೇಶ್ವರ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವತ್ರಯಕ್ಕೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿದ ವೇದಕ್ಕೂ ಇದೇ ಹೆಸರು. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ನಾನಾವಿಧ ಕಾಯಕ್ಲೇಶ ರೂಪವಾದ ಅಧ್ಯಯನ, ಜಪ, ಉಪವಾಸ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಯಜ್ಞ, ಯಾಗಾದಿಗಳು ತಪಸ್ ಎನಿಸಿವೆ. ಇವೂ ಬ್ರಹ್ಮ.

೮. ಶರಣಾಗತಿಯೇ ಉತ್ತಮವಾದ ತಪಸ್ಸು

ತಪ = ಸಂತಾಪೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ – ಶರೀರದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಬೆವರಿಸಿ ಒಣಗಿಸಿ ಸಿಡಿಸಿ ದೂರಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ತಪಸ್ಸೇ. ಇದೇ ರೀತಿ **ತಪ = ಆಲೋಚನೇ** ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ – ಒಳ್ಳೆಯ ರೀತಿಯ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವುದು,

ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯ ಸಂಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ತತ್ವಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದು, ಇದೆಲ್ಲವ ತಪಸ್ಸೇ. ಭಗವಂತನು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವುದನ್ನು ವೇದವು ತಪಸ್ ಎನ್ನುತ್ತದೆ. ಭಗವಂತನನ್ನು ನಾನಾರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವುದೂ ತಪಸ್ಸೇ. ಹೀಗೆ ಉಪನಿಷತ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ಸುಮಾರು ಮೂವತ್ತೆರಡು ವಿಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿದ್ಯೆಗಳೂ ತಪಸ್ಸೇ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಯೂ ಇರುವ **ಶರಣಾಗತಿ – ಪ್ರಪತ್ತಿ** ಎಂಬ ನ್ಯಾಸವಿದ್ಯೆಯು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೀರಿದ ಉತ್ತಮವಾದ ತಪಸ್ಸು ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಉಪನಿಷತ್ತು. **ತಸ್ಮಾತ್ ನ್ಯಾಸಮೇಷಾಂ ತಪಸಾಂ ಅತಿರಿಕ್ತಂ ಆಹುಃ; ನ್ಯಾಸಃ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮ.** ನ್ಯಾಸವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸವೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮುಖ್ಯಾಂಶ. ವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಅರಿವು ಜ್ಞಾನ. ಇಂತಹ ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥ. **ಜ್ಞಾನಾತ್‌ಮೋಕ್ಷಃ** ಎಂಬುದೇ ಸಕಲ ವೇದಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಪುಸ್ತಕದಿಂದಾಗುವ ಅರಿವಲ್ಲ, ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮದರ್ಶನ ಸಮಾನಾಕಾರವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ. ಈ ಜ್ಞಾನವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಎಲ್ಲವಿಧ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೂ ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಪವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಭಗವಂತನೊಬ್ಬನೇ ನಿಜವಾದ **ಮಹಾತಪಸ್ವಿ. ಮಹಾತಪಾಃ** ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಅವನನ್ನು ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮ.

ಅವನೇ ಉಪೇಯು ಮತ್ತು ಅವನೇ ಉಪಾಯು ಎಂಬ **ದೃಢವಾದ ವಿಶ್ವಾಸ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೇ ಮೋಕ್ಷಬಯಸುವವರಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ನ್ಯಾಸವಿದ್ಯೆ.** ಇದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೇ **ಮಂತ್ರರತ್ನವೆಂಬ ದ್ವಯಮಂತ್ರ.** ಇದು ನ್ಯಾಸವಿದ್ಯೆಯ ಸರ್ವಜನಯೋಗ್ಯವಾದ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಯಾವುದೇ ವರ್ಣ ಜಾತಿ-ಉಚ್ಚ-ನೀಚ ವರ್ಗೀಕರಣವಿಲ್ಲದೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರದ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹಿಂದುಮುಂದು ಮಾಡಿ ಅರ್ಥಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪದಗಳನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿ ಪಠಿಸಿದರೆ ಈ ಶರಣಾಗತಿ ಎಂಬ ನ್ಯಾಸವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕತೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ವೇದಾಧಿಕಾರದ ಜಾತಿಯೆಂಬ ಹುಟ್ಟು, ವರ್ಣ ಎಂಬ ಹುಟ್ಟು ಗುಣಗಳು, ಸಂಸ್ಕಾರವೆಂಬ ಉಪನಯನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳು, ಇತ್ಯಾದಿ ಯಾವುದೂ ಬೇಕೇಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧ ಇದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಸವರ್ಣೀಯರಿಗೂ ವರ್ಣೇತರರಿಗೂ ಮ್ಲೇಚ್ಛರಿಗೂ ಕೂಡ ಈ ಶರಣಾಗತಿತತ್ವಮಾರ್ಗವು **ಪಂಚಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ** ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಿದ್ಧಿಯೇ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವತ್ವ. ಇದು ಶ್ರೀಸಂಪ್ರದಾಯ, ಇದರಲ್ಲಿ ಜಗನ್ಮಾತೆಯಾದ ಶ್ರೀಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಭಗವಂತನಾದ ನಾರಾಯಣನ ಶಿಷ್ಯೆಯಾಗಿ,

ಅನಂತರ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ, ನಮ್ಮಾಟ್ವಾರ್, ನಾಥಮುನಿ ಮುಂತಾದ ಪರಂಪರೆಗೆ ಗುರುವಾಗಿ, ಪುರುಷಕಾರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾಳೆ. ನಮಗೂ ಭಗವಂತನಿಗೂ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಮಾಡಿಸುವುದೇ ಪುರುಷಕಾರ. ಈ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಇದು ಮಹಾತಪಸ್ವಾದ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವಸಂಪ್ರದಾಯ ಎನಿಸಿದೆ.

೯. ಆಚಾರ್ಯರ ಹೃದಯ

ಈ ವಿಶೇಷ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ದ್ರಾವಿಡವೇದವೆನಿಸಿದ ತಿರುವಾಯ್‌ಮೊಜಿ ಎಂಬ ದಿವ್ಯಪ್ರಬಂಧದ ಮೂಲಕ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟವರು ನಮ್ಮಾಟ್ವಾರ್. ಇವರು ಪ್ರಪನ್ನಜನಕೂಟಸ್ಥ ಎನಿಸಿ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವಕುಲಧನವಾಗಿ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವಕುಲಪತಿಯಾಗಿ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ತಿರುವಾಯ್‌ಮೊಟಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ವೇದಸಾರವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಆಚಾರ್ಯ ಹೃದಯ. ಉಪನಿಷತ್‌ಗಳ ಹೃದಯವನ್ನರಿತು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರವಾದ ವೇದವ್ಯಾಸ ಮಹರ್ಷಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿದಂತೆ ರಮ್ಯಜಾಮತೃದೇವ ಎಂಬ ನೈಷ್ಠಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀರಂಗನಾಥನ ಅವತಾರವೆನಿಸಿ ದ್ರಾವಿಡಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಆಯಾಯಾ ಪದಗಳೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಆಯಾಯಾ ದಿವ್ಯಪ್ರಬಂಧ, ಆಗಮ. ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣ, ಆಚಾರ್ಯಸೂಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳೇ ಈ ದ್ರಾವಿಡಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿವೆಯಾಗಿ; ನಾವು ಆ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವ ಆ ಪ್ರಕರಣಾರ್ಥವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾಗಿ; ಸಾಧಾರಣ ಜನರಿಗೆ ಒಂದೇ ಸಲಕ್ಕೆ ಓದಿತಿಳಿಯಲು ಕಷ್ಟವೇ ಸರಿ.

೧೦. ಪರಾಶರಭಟ್ಟರ ಅರ್ಥಸಂಗ್ರಹ

ಆದರೆ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯಲ್ಲಿರುವ ಒಟ್ಟು ಅರ್ಥಗಳು ಹತ್ತು ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ ನಮ್ಮಾಟ್ವಾರವರ ತಿರುವಾಯ್‌ಮೊಟಿಯ ಹತ್ತು ಶತಕಗಳ ಕ್ರಮವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೇ ದ್ವಯಮಂತ್ರದೊಡನೆ ಸಮನ್ವಯಿಸಿ ತಮ್ಮ ರಹಸ್ಯತ್ರಯಸಾರವಾದ ಅಷ್ಟಶ್ಲೋಕಿಯ, ನೇತೃತ್ವಂ ಮುಂತಾದ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪರಾಶರಭಟ್ಟರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ನೇತೃತ್ವಂ ಎಂಬ ಪದವು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಪತ್ನಿಯಾಗಿ ನಮಗಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಪುರುಷಕಾರ ಎಂಬ ಶಿಫಾರಸ್ – ರೆಕಮಂಡೇಷನ್ ಮಾಡಿ, ನಮ್ಮನ್ನು ಮುನ್ನಡೆಸುವ ಅವನನ್ನೂ ಮುನ್ನಡೆಸುವ ನೇತ್ರಿ ಆಗಿರುವವಳು ಶ್ರೀದೇವಿ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಂತಹ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಆಗಿರುವವನೇ ನಾರಾಯಣ. ಇದು ಭಗವಂತನ ಪರತ್ವವನ್ನು, ಅವನೇ ಪರವಾಸುದೇವನೆಂದು, ಅವನೇ ಸುಪ್ರೀಂ – ಸರ್ವೇಶ್ವರನೆಂದು ವಿವರಿಸಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

೧೧. ವೇದಾಂತಾಚಾರ್ಯರ ಅರ್ಥಸಂಗ್ರಹ

ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ವೇದಾಂತಾಚಾರ್ಯರು ನೇರವಾಗಿ ತಮ್ಮ ದ್ರಮಿಡೋಪನಿಷತ್ ತಾತ್ಪರ್ಯರತ್ನಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿ ತಿರುವಾಯ್‌ಮೊಳಿಯ ಹತ್ತು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವರು. ಅವನು ಪರವಾಸುದೇವನಾಗಿ ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಬಯಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗುವ ಮುಕ್ತ ಜೀವಾತ್ಮಗಳ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು. ನಾವೆಲ್ಲ ಅವನ ಸೇವಕರಲ್ಲವೆ. **ಅವನ್ ತುಯರಱು ಶುಡರಡಿ ತೊಱುದೆಱು** ಎನ್ ಮನನೇ ಎಂಬ ತಿರುವಾಯ್‌ಮೊಳಿಯ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಹಾಡಿನಲ್ಲೇ ಇರುವ ವಿಷಯ ಇದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ವೇದಾಂತಾಚಾರ್ಯರು.

೧೨. ಸರ್ವಾರ್ಥಸಮನ್ವಯ

ಹೀಗೆ ಆಚಾರ್ಯರಿಬ್ಬರ ಮಾತಿನಲ್ಲೂ ದ್ವಯಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ತಿರುವಾಯ್‌ಮೊಳಿಯ ಅರ್ಥವಿಶೇಷಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಪೂರಕವಾಗಿವೆ. ವ್ಯಾಸರ ಬ್ರಮ್ಹಸೂತ್ರದ ಹದಿನಾರು ಪಾದಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಸಮನ್ವಯಿಸಿ ತಿಳಿಸುವುದೇ ಈ ಶ್ರೀ ಭಾಷ್ಯ **ತಾತ್ಪರ್ಯರತ್ನಾವಳಿಯ** ಉದ್ದೇಶ. ತಿರುವಾಯ್‌ಮೊಳಿಯ ಮೊದಲನೇ ಶತಕದ ಸಾರಾರ್ಥವೂ, ದ್ವಯಮಂತ್ರದ ಶ್ರೀಮತ್ ಪದಾರ್ಥವೂ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ವಿದ್ಯಾಪಾದ ದಲ್ಲಿ ದಹರವಿದ್ಯಾ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲೂ, ನೀಲತೋಯದಮಧ್ಯಸ್ಥಾ ವಿದ್ಯುಲ್ಲೇಖೇವ ಭಾಸ್ವರಾ ಎಂಬ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲೂ, ಪೆರಿಯಾಳ್ವಾರವರ ತಡವರೈವಾಯ್ ಪಾಶುರದಲ್ಲೂ, ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ. ಹೀಗೆ ಇದು ಆಚಾರ್ಯರಾದ ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರವರ ಹೃದಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯರತ್ನಾವಳಿ.

೧೩. "ಶ್ರೀಮಾನ್ ರಾಮಾನುಜಾರ್ಯಃ" ಪದ್ಯದ ಅರ್ಥ

ಸಂಪ್ರದಾಯ ಗುರುಪರಂಪರ್ಯೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನರಾದ ಭಗವದ್‌ರಾಮಾನುಜರು ನೂರಾರು ವೇದಾಂತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಶ್ರೀಶನಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುಸಾರ ವಿಶ್ವರೂಪನೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ಉಜ್ಜ್ವಲರಾಗಿ ತೋರುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗ್ರಂಥದ ಹದಿನಾರು ಪಾದಗಳಲ್ಲೂ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವ ಮುಂತಾದ ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳ ಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಅವನನ್ನು ದ್ವಯಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರಗಳೆರಡರ ಪದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಉದ್ಭವವಾಗುವ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಅವನೇ ಸಕಲಫಲಪ್ರದನೆಂದು ಭಾವಿಸೋಣ.

೧೪. "ಶ್ರೀಮಾನ್ ಬಂಧುರ್ನರಾಣಾಂ" ಪದ್ಯದ ಅರ್ಥ

೧. ಇವನು ಶ್ರೀಮಂತ ಅಂದರೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ಇವನ ಐಶ್ವರ್ಯ. ೨. ಸಕಲ ಜೀವಿಗಳಿಗೂ ಇವನೇ ಬಂಧು. ೩. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇವನೇ ಆಸರೆ. ೪. ತಾನು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವೆನೆಂದು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಾಗಿ ತೋರಿದವನೇ ಇವನು. ೫. ಶರಣಾಗತರಿಗೆ ಇವನೇ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ, ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ತನಗೆ ಏನೂ ತೊಂದರೆಯಾಗದಂತಿರುವನು. ೬. ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವರಿಗೆ ಇವನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿಗುವನು. ೭. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅತಿವಿಶಾಲವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವನು. ೮. ಅಂತೆಯೇ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಣುಗಳನ್ನೂ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವನು. ೯. ಸಂಸಾರಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಇವನ ಬಳಿಯೇ ಸಾರಬೇಕು. ೧೦. ದೋಷಗಳೊಂದೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಸದ್ಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನು ಇವನು. ೧೧. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವಿವಿಧ ಉಪಾಸನೆ ಭಜನೆಗಳ ಮೂಲಕ ಸಿಗುವನು. ೧೨. ಮತ್ತು ಇವನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವ ಇವನೇ ನಾರಾಯಣ. ೧೩. ಇವನನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸೇವಿಸಿ ನಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ಪಾಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆಯುವನು. ೧೪. ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಶರೀರದಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಡಿಸುವನು. ೧೫. ಅರ್ಚಿರಾದಿ-ದಿವ್ಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವನು. ೧೬. ನಮ್ಮನ್ನು ತನ್ನೊಡನೆಯೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಜಗದಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವ ಶ್ರಿಯಃಪತಿತ್ವ ಎಂಬೆರಡು ಅಂಶಗಳ ಹೊರತು ಉಳಿದ ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನೂ ನಮಗೆ ಸ್ವಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ನಿತ್ಯಕೈಂಕರ್ಯ ಸಹಿತ ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಕಾಪಾಡುವನು.

೧೫. "ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ಯತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ" ಇತ್ಯಾದಿ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳ ಅರ್ಥ

೧. ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಎಂದರೆ ತಿಳಿಯುವ ಇಚ್ಛೆ. ಯಾವುದನ್ನು ನಾವು ತಿಳಿಯಲು ಆಸೆಪಡಬೇಕೋ ಅದೇ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಎನಿಸಿದೆ. ಇದೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ಈ ಪರಬ್ರಹ್ಮದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ ಅದು ಅದು ಎಂದೇ **ತತ್** ಶಬ್ದದಿಂದ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೇದೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಇದೇ ವಿಷಯ. ೨. ಈ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ ಸಕಲಸೃಷ್ಟಿಗೂ ಸಕಲವಿಧ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸವಿತಾ ಎನಿಸಿದೆ. ೩. ಇದು ಮಹಾಪುರುಷನಾದುದರಿಂದ ಇವನ ತೇಜಸ್ಸನ್ನೇ ನಾವು ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಇದನ್ನೇ ನಾವು ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಇದು ವರೇಣ್ಯ. ೪. ಸಕಲವೂ ಇವನ ಶುಭಕರವಾದ ಶರೀರವೆನಿಸುವುದರಿಂದ

ಇವನ ಈ ದಿವ್ಯರೂಪದ ತೇಜಸ್ಸು ಭರ್ಗಸ್ ಎನಿಸಿದೆ. ೫. ಇವನು ವಿವಿಧವಾದ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಾ, ನಮ್ಮದಲ್ಲದ ಆಕಾಶ, ನಮ್ಮದಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಇವೆಲ್ಲ ಹಿರಿಯ ಕಿರಿಯವನ್ನೂ ತನ್ನ ಪ್ರಜೆಗಳಾದ ನಮ್ಮ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬಳಸುವುದರಿಂದ; ಇವನಿಗೆ ಏತರಿಂದಲೂ ತೊಂದರೆಯಾಗದು. ೬. ನಾವು ಇಂತಹ ಇವನ ಮಾತನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ, ಇತರ ವಿರೋಧಿ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದಿರುತ್ತಾ, ನಮ್ಮೆಲ್ಲ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿ ಇವನನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡೋಣ.

೭. ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ತನ್ನನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾ; ೮. ಯಾವನು ಈ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದ ಸಹಾಯಕ-ಕರ್ತವ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ, ಧ್ಯಾನಪ್ರಧಾನವಾದ ಉಪಾಸನವನ್ನೂ, ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವನೋ; ೯. ಅವನೇ ಈ ಕರ್ತವ್ಯ ನಿರತರಾದ ನಮ್ಮ ಪಾಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹೊಡೆದೋಡಿಸಿ ಅನೇಕ ಫಲಿತಾಂಶಗಳನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವನು. ೧೦. ಅವನೇ ನಮಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ, ಅರ್ಚಿರಾದಿ ದಿವ್ಯಮಾರ್ಗವನ್ನೂ, ತನ್ನ ಸಾಯುಜ್ಯ ವೆಂಬ ಅಂತರಂಗಾನುಭವಸೇವಾಭಾಗ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರಚೋದಿಸುವನು. ಇಂತಹ ಇವನ ತೇಜೋರೂಪವಾದ ದಿವ್ಯಮಂಗಳ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ನಾವು ಧ್ಯಾನಿಸೋಣ ಎಂದು ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರದ ಎರಡುವಾಕ್ಯಗಳ ಅನ್ವಯಾರ್ಥ.

೧೬. "ವಿದ್ಯಾಪಾದಾರ್ಥಗೋ ಯಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳ ಅರ್ಥ

೧. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗ್ರಂಥದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ವಿದ್ಯಾಪಾದದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಹತ್ತಾದ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಏಕಾಶ್ರಯನಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ, ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಾ, ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಹೃದಯದಲ್ಲೇ ಯಾವನು ಇರುವನೋ, ೨. ಮತ್ತು ಬ್ರಮ್ಹವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಂಗವಾದ ಎಲ್ಲ ಕರ್ತವ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ವಿಧಿಸಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ಬಲ್ಲವರಾಗುವ ನಮಗೆ ಆತ್ಮಗುಣಪೂರ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ, ೩. ದೋಷರಹಿತನೂ, ಸದ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನನೂ, ಆದ ಯಾವನು ತನ್ನನ್ನು, ಪಡೆಯುವಂತಹ ಅನುಭವವನ್ನು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿ, ೪. ಅವನ ಕೈಂಕರ್ಯ-ಸೇವಾಪರರಾದ ನಮಗೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ಧ್ಯಾನ-ಮಂತ್ರಾರ್ಥಾನುಸಂಧಾನ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿ, ದೇಹವಿಯೋಗಸಮಯದಲ್ಲಾಗುವ-ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ ಊರ್ಧ್ವಗತಿ ಮುಂತಾದ ಸಮಯಗಳಲ್ಲೂ, ತಾನಲ್ಲದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ

ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ನಮಗೆ ಅನುವರ್ತಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ತನ್ನಲ್ಲೇ ಪ್ರೀತಿಮಾಡುವಂತಹ ವಿಶೇಷಾನುಭವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೋ;

೫. ಇಂತಹ ಸಕಲಕಾರಣತ್ವದಿಂದ, ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವ, ಸಕಲಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ, ಇವನು; ೬. ಶ್ರಿಯಃಪತಿಯಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ನಮಗೆ ಫಲಸಾಧನೆಗೆ ಉಪಕರಣವಾಗಿ ಉಪಾಯವೆನಿಸಿ ಫಲದೊಡನೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕೂಡಿಸುವವನಾಗಿ, ಯಾವ ಅಡೆತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಆಶ್ರಿತರಿಗೆ ಆಪ್ತನಾಗಿ, ಹಿರಿಯ ಕಿರಿಯ ಸಕಲ ವಸ್ತು ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನೂ ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತ, ದೇವನೆನಿಸಿರುವನೋ; ೭. ನಾವು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬೇಕೆಂದು ಹರಕೆ ಮಾಡುಕೊಳ್ಳುವ, ೮. ಅವನ ಆ ವೇದಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ, ದಿವ್ಯವಾದ, ೯. ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಪ್ರಳಯದಲ್ಲೂ ಏಕರೂಪವಾಗಿ, ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ, ತೇಜೋಮಯವಾದ, ರೂಪವನ್ನು; ೧೦. ನಿತ್ಯೋಜ್ಜ್ವಲವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸೋಣ. ಇದು ದ್ವಯ ಮಂತ್ರದ ಕ್ರಮವಾದ ಅರ್ಥ.

೧೭. ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯರತ್ನಾವಳೀಗ್ರಂಥ

ಗಾಯತ್ರಿಯು ಎಲ್ಲ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ವೈದಿಕ ವೇದಾಂತಿಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವಾದುದು. ದ್ವಯಮಂತ್ರವು ಕಠಶಾಖೆಯ ವೇದೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲೇ ಇದ್ದರೂ ಇದರ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಉಪದೇಶ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ರಾಮಾನುಜರು ಉದ್ಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ರಾಮಾನುಜೀಯರು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವುದು ಆವಶ್ಯಕ.

ಹೀಗೆ ಹದಿನಾರು ಪಾದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಗಾಯತ್ರೀದ್ವಯಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ, ಮೂವತ್ತು ಸ್ರಗ್ಧರಾವೃತ್ತದ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುವುದೇ ಈ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯ ರತ್ನಾವಳಿ. ಇದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಸಮಸ್ತ-ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯವೂ ದ್ವಯಾರ್ಥದ ಮೂಲಕ ದ್ವಯೈಕನಿಷ್ಠೆಯನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸಹೃದಯರು ತಿಳಿಯಲು ಅನುಕೂಲವಿದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅಧಿಕರಣ-ಪಾದ-ಗಾಯತ್ರೀದ್ವಯಾರ್ಥ-ಸಮನ್ವಯ ಚಕ್ರವನ್ನು ಅನುಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೧೮. ರಾಮಾನುಜಾರ್ಯದಿವ್ಯಾಜ್ಞೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಾಧ್ಯಯನ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ದ್ವಯಾರ್ಥ ನಿಷ್ಠೆಯೇ ಸಾಕು ಎಂಬ ಭಗವದ್ರಾಮಾನುಜರ ಅಂತಿಮ ದಿವ್ಯಾಜ್ಞೆಯೂ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಪಿನ್ಬಟಿಹಿಯಪೆರುಮಾಳ್‌ಜೀಯರ್ ಎಂಬ ಯಚ್ಚಾನ್‌ವಂಶದ ಆಚಾರ್ಯರ

ಗುರುಪರಂಪರಾಪ್ರಭಾವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಗೃಹೀತವಾದ ಸೂಕ್ತಿಪದ್ಯಗಳು ಎರಡು ಹೀಗಿವೆ.

[೧]ಪಠಿತ್ವಾ ಭಾಷ್ಯಂ ತತ್ ಪ್ರವಚನಂ; [೨]ಅಶಕ್ತೌ ಶಠರಿಪೋಃ
ಗಿರಿ ಶ್ರದ್ಧಾ ತದ್ವತ್; [೩] ಪ್ರಭುಪರಿಚಿತಸ್ಥಾನನಿವಹೇ- |
ಪ್ರಭೋಃ ಕೈಂಕರ್ಯಂ ವಾ; [೪] ಪ್ರಪದನಮನೋಃ ಅರ್ಥಮನನಂ;
[೫]ಪ್ರಪನ್ನಾನಾಂ ವಾ ಮೇ ಭವತು ಪರಿಚರ್ಯಾ ಪರಿಚಯಃ; ||

[೬] ಕುಟೀಂ ಕೃತ್ವಾ ತಸ್ಮಿನ್ ಯದುಗಿರಿತಟೇ ನಿತ್ಯವಸತಿಃ;
ಷಡರ್ಥಾಃ ಶ್ರೀಶಸ್ಯ ಪ್ರಪದನವಿಧೌ ಸಾಧಕತಮಾಃ |
ಇತಿ ಶ್ರೀಮಾನ್ ರಾಮಾನುಜಮುನಿರವಾದೀತ್ ಪ್ರಿಯಹಿತಂ
ಸಮೇಷಾಂ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಪರಮಪದಸೋಪಾನಮಿವ ಯನ್ || ಹೀಗೆ:-

'ಸರ್ವದೇಶ-ದಶಾ-ಕಾಲೇಷು ಅವ್ಯಾಹತ-ಪರಾಕ್ರಮಾ |
ರಾಮಾನುಜಾರ್ಯದಿವ್ಯಾಜ್ಞಾ ವರ್ಧತಾಂ ಅಭಿವರ್ಧತಾಮ್ || ೧

'ರಾಮಾನುಜಾರ್ಯದಿವ್ಯಾಜ್ಞಾ ಪ್ರತಿವಾಸರಂ ಉಜ್ವಲಾ |
ದಿಗಂತವ್ಯಾಪಿನೀ ಭೂಯಾತ್ ಸಾ ಹಿ ಲೋಕಹಿತೈಷಿಣೀ || ೨

ಎಂಬ ಕೂರತ್ತಾಳ್ವಾನ್ ಮತ್ತು ಮುದಲಿಯಾಣ್ಡಾನ್ ಅವರ ಎರಡು ಶ್ರೀಸೂಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೇ ಈ ಭೂಮಿಕೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

೧೯. ಗ್ರಂಥರಚನ ಸಮಯ

ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಾಮೃತಸಾಗರ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದ ಸೋಮಾಶಿಯಾಣ್ಡಾರ್ ಇವರ ೯೦೧ನೇ ತಿರುನಕ್ಷತ್ರ ಶ್ರೀಭಾವಸಂವತ್ಸರ ಮಿಥುನಾಷಾಢ ಶುದ್ಧ ಪಂಚಮೀ ಬುಧವಾರ ಪುಬ್ಬಾನಕ್ಷತ್ರ ಹಗಲು ಅಭಿಜಿತ್ ಸಮಯ.

ಇಂತು ವಿಜ್ಞಾಪಕ

ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜದಾಸಾನುದಾಸ, ಅರ್ಯೆಯರ್ ಶ್ರೀರಾಮಶರ್ಮಾ.

ಸ್ಥಳ: ತಿರುನಾರಾಯಣಪುರಂ ಮೇಲುಕೋಟೆ ಸ್ವಗೃಹ.

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ

೨೦. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-ಗಾಯತ್ರೀ-ದ್ವಯಮಂತ್ರ- ಸಾರಾರ್ಥ -ಚಕ್ರ

ಪಾದ	ಪಾದಾರ್ಥ	ಗಾಯತ್ರೀ	ದ್ವಯ	ವಿವರಣೆ	ಸಾರಾವಳಿ	
೧	ಶ್ರೀಮಾನ್	ತತ್	ಶ್ರೀಮತ್	ಇವನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಾದವನು.	ಸ್ರಷ್ಟಾ	೧
೨	ಬನ್ಧುರ್ನರಾಣಾಂ	ಸವಿತುಃ	ನಾರ	ಅಕ್ಷಯವಾದ ಜೀವಾತ್ಮರಿಗೆ ಬಂಧು.	ದೇಹೀ	೨
೩	ಅಯನಮಿಹ	ವರೇಣ್ಯಂ	ಅಯನ	ಆಸರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವವನು	ಸ್ವನಿಷ್ಠಃ	೩
೪	ವಿಭುರ್ವಿಕ್ರಮಶ್ರೀಃ	ಭರ್ಗಃ	ಚರಣೌ	ವ್ಯಾಪಕನಾಗಿ ಮೂರು ಲೋಕವನ್ನೂ ತನ್ನ ಚರಣಗಳಿಂದ ಅಳೆದಂತಹ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು.	ನಿರವಧಿ - ಮಹಿಮಾ	೪
೫	ನಿರ್ಬಾಧಃ ಶರಣ್ಯಃ	ದೇವಸ್ಯ	ಶರಣಂ	ಅಂತಹ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗತರಾದವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಇವನು ಯಾವ ಮತದರ್ಶನಗಳಿಂದಲೂ ಯಾವ ಬಾಧೆಯೂ ಇಲ್ಲದವನು.	ಅಪಾಸ್ತ- ಬಾಧಃ	೫
೬	ನೀತಿಗಮ್ಯಃ ಶರಣ್ಯಃ	ದೇವಸ್ಯ	ಶರಣಂ	ಸನ್ಮಾರ್ಗ ಪ್ರವರ್ತಕನಾಗಿ ಆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲೇ ಸಿಗುವವನು.	ಶ್ರಿತಾಪ್ತಃ	೬
೭	ಸಕಲವಪುಃ ವ್ಯಾಪಕಾನಾಂ ಇನಃ ಶರಣ್ಯಃ	ದೇವಸ್ಯ	ಶರಣಂ	ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಿಶಾಲವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವವನು.	ಖಾತ್ಮಾದೇಃ ಉಚಿತಜನನಕೃತ್	೭
೮	ಸಕಲವಪುಃ ಅಣೂನಾಂ ಇನಃ ಶರಣ್ಯಃ	ದೇವಸ್ಯ	ಶರಣಂ	ಹೀಗೆಯೇ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದವಸ್ತುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಒಡೆಯನಾಗಿರುವವನು.	ಇಂದ್ರಿಯಾದೇಃ ಉಚಿತಜನನಕೃತ್	೮
೯	ಸಾರ್ಯಃ ಸಂಸಾರಿಭಿಃ	ಧೀಮಹಿ	ಪ್ರಪದ್ಯೇ	ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿದವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಪತ್ತಿಯರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸಲು ಅರ್ಹ.	ಸಂಸೃತೌ ತಂತ್ರವಾಹೀ	೯
೧೦	ಸಾರ್ಯಃ ಶ್ರೀಗುಣಃ	ಧಿಯಃ	ಶ್ರೀಮತೇ	ದೋಷವಿಲ್ಲದೇ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಮಂತ.	ನಿರ್ದೋಷ- ತ್ವಾದಿರಮ್ಯಃ	೧೦
೧೧	ಸಾರ್ಯಃಇಹ ಭಜನ್ಯೈಃ	ಯಃ	ನಾರಾಯಣ	ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವಿವಿಧ ಉಪಾಸನೆ ಸೇವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಸಿಗುವಂತಹವನು.	ಬಹುಭಜನ ಪದಂ	೧೧
೧೨	ಸಾರ್ಯಃ ಚೈವ ನಾರಾಯಣೋಽಸೌ ತಾದರ್ಥ್ಯಾತ್	ನಃ	ಆಯ	ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವ ಇವನು ನಾರಾಯಣ.	ಸ್ವಾರ್ಹಕರ್ಮ ಪ್ರಸಾದ್ಯಃ	೧೨
೧೩	ನಿತ್ಯನಮ್ಯಃ ನಿರಘಧಾತಾ	ಪ್ರಚೋದಯಾತ್	ನಮಃ	ಇವನನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ಪಾಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆಯುವವನು.	ಪಾಪಚ್ಛಿತ್	೧೩
೧೪	ನಿತ್ಯನಮ್ಯಃ ಧಮನಿದ್ವಗ್‌ಧಾತಾ	ಪ್ರಚೋದಯಾತ್	ನಮಃ	ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಶರೀರದಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಡಿಸುವವನು.	ಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀ ಗತಿಕೃತ್	೧೪
೧೫	ನಿತ್ಯನಮ್ಯಃ ಕ್ರಾಂತಿಧಾತಾ	ಪ್ರಚೋದಯಾತ್	ನಮಃ	ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವವನು.	ಅತಿವರ್ಹ	೧೫
೧೬	ನಿತ್ಯನಮ್ಯಃ ಸಂಪತ್ತಿಧಾತಾ	ಪ್ರಚೋದಯಾತ್	ನಮಃ	ನಮ್ಮನ್ನು ತನ್ನೊಡನೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರ-ಶ್ರಿಯಃಪತಿತ್ವ ಹೊರತು ತನ್ನ ಸಮಸ್ತೈಶ್ವರ್ಯವನ್ನೂ ನಮಗೆ ಸ್ವಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಾಪಾಡುವವನು.	ಸಾಮ್ಯದಃ ಚ ಅತ್ರ ವೇದ್ಯಃ	೧೬

ಇತಿ ವಿಜ್ಞಾಪಕಃ ತಿರುನಾರಾಯಣಪುರಂ ಅರ್ಯೆಯರ್ ಶ್ರೀರಾಮಶರ್ಮಾಸ್ವಾಮಿ ೧೯.೭.೧೯೯೪ ಪ್ರಥಮೈಕಾದಶೀ

ನಮೋ ವ್ಯಾಸಾಯ ವಿಷ್ಣವೇ - ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ

चित्राणि 1-2-3-4 — पृष्ठम्

श्रीभाष्यतात्पर्यरत्नावळिः	अन्तरङ्गम्	17-20
1. भूमिका		21-22
2. ब्रम्हसूत्र-श्रीभाष्य-शास्त्ररत्न-परिचयः		22
3. मन्त्रद्वयवेद्यार्थसमन्वयः		22
1) षोडशपादार्थाः		22
2) गायत्र्याः पाठक्रमेण ब्रह्मसूत्रर्थाः		22
3) गायत्र्याः अन्वयक्रमेण ब्रह्मसूत्र-गाधासहस्त्र-द्वयार्थ- समन्वयः		23-25
4. श्रीभाषयतात्पर्यरत्नावळिः	**1 सिध्दद्विकम्-विषयद्विकम् विशिष्टं तत्त्वम्**	23
1-1 तत्, श्रीमत्, स्रष्टा, श्रीमान्		23
1-2 सवितुः, नार, देही, बन्धुर्नराणां		23
1-3 वरेण्यं, अयन, स्वनिष्ठः, अयनमिह		23
1-4 भर्गः, चरणौ, निरवधिमहिमा, विभुर्विक्रमश्रीः		24
2-1 देवस्य, शरणम्, अपास्तबाधः, निर्बाधः शरण्यः		24
2-2 देवस्य, शरणम्, श्रितास्सः, नीतिगम्यः शरण्यः		25
2-3 देवस्य, शरणम्, खात्मादेः अुचितजननकृत्, सकलवपुरिनो व्यापकानां शरण्यः		25
2-4 देवस्य, शरणम्, अिन्द्रियादेः अुचितजननकृत्, सकलवपुरिनः अणूनां शरण्यः		25
	2 साध्यद्विकम्-विषयिद्विकम् - सफलं अुपासनम्	26-28
3-1 धीमहि, प्रपद्ये, संसृतौ तन्त्रवाही, सार्यः संसारिभिः		26
3-2 धियः, श्रीमते, निर्दोषत्वादिरम्यः, सार्यः श्रीगुणः		26
3-3 यः, नारायण, बहुभजनपदं, सार्यः अिह भजनैः		26
3-4 नः, आय, स्वार्हकर्मप्रसाद्यः, सार्यः चैव नारायणोऽ सौ तादर्थ्यात्		27
4-1 प्रचोदयात्, नमः, पापच्छित्, नित्यनम्यः निरघ-धाता		28
4-2 प्रचोदयात्, नमः, ब्रह्मनाडीगतिकृत्, नित्यनम्यः धमनिदृग्-धाता		28
4-3 प्रचोदयात्, नमः, अतिवहन्, नित्यनम्यः क्रान्ति-धाता		28
4-4 प्रचोदयात्, नमः, साम्यदः चात्र वेद्यः, नित्यनम्यः सम्पत्तिधाता		28
5. निगमनम्		29
6. श्रीभाष्याचार्यपरम्परावन्दनम्		29
7. पादार्थः पाद्यतीर्थम्		29
8. ग्रन्थमाहात्म्यं, प्रयोजनं च		29
9. पल्लववाक्यम्		30
10. अनुबन्धः	1 प्रमाण-प्रमेय-प्रमातृ-परिचयः	30
	2 द्वयार्थदशकविशेषः-विद्यापादार्थः	30
	3 विधिमीमांसार्थविशेषः-विद्याङ्गपादार्थः	30
	4 गाधासहस्रार्थदशकविशेषः	30
	5 अधिकरणसारावळीसारः	31
	6 भगवद्रामानुजवैभवम्	32
	7 श्रीभाष्याध्ययनप्रयोजनम्	32

लिपिविशेषाः अ आ अि अी अु अू अृ अॄ अॆ अे अै अॊ ओ औ ळ ऱ
ಅ ಆ ಇ ಈ ಉ ಊ ಋ ೠ ಎ ಏ ಐ ಒ ಓ ಔ ಳ ಱ

Shrishylacharya and Areyar

by Dwaya and Gayathri Acharyas

मेषचित्रासमुद्भूतं वाघूलकुलभूषणम् ।
श्रीशैलार्यमहं वन्दे महागुरुपदे स्थितम् ॥

सिम्हे मघासु सम्भूतं गार्ग्यं विज्ञापकान्वयम् ।
श्रीनिवासनृसिम्हाख्यं ममेमं जनकं भजे ॥

SRI HAYAGREEVA

ज्ञानानन्दमयं देवं निर्मलस्फटिकाकृतिम् ।
आधारं सर्वविद्यानां हयग्रीवमुपास्महे ॥

: – हयग्रीवस्तोत्ररत्ने भगवतश्शाण्डिल्यस्य

SRI YOGANARASIMHA

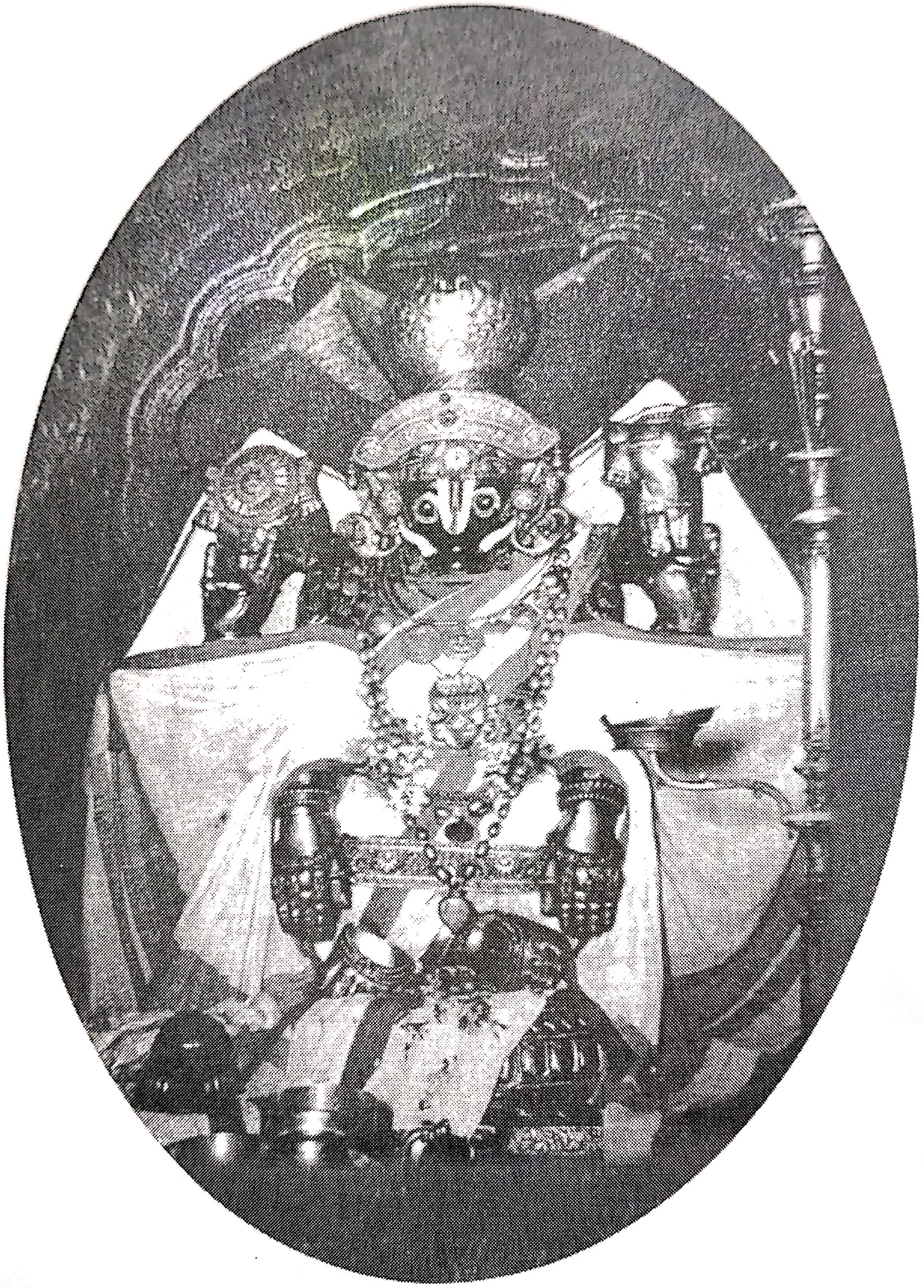

श्रीयादवाद्रि-शृङ्गाग्र-योगानन्दमहाद्भुतम् ।
विश्वत्रातृ-नृसिम्हाख्यं दैवतं पर्युपास्महे ॥

Sri Yadugiri Yathiraja Swamy

by Sribhashya Acharya

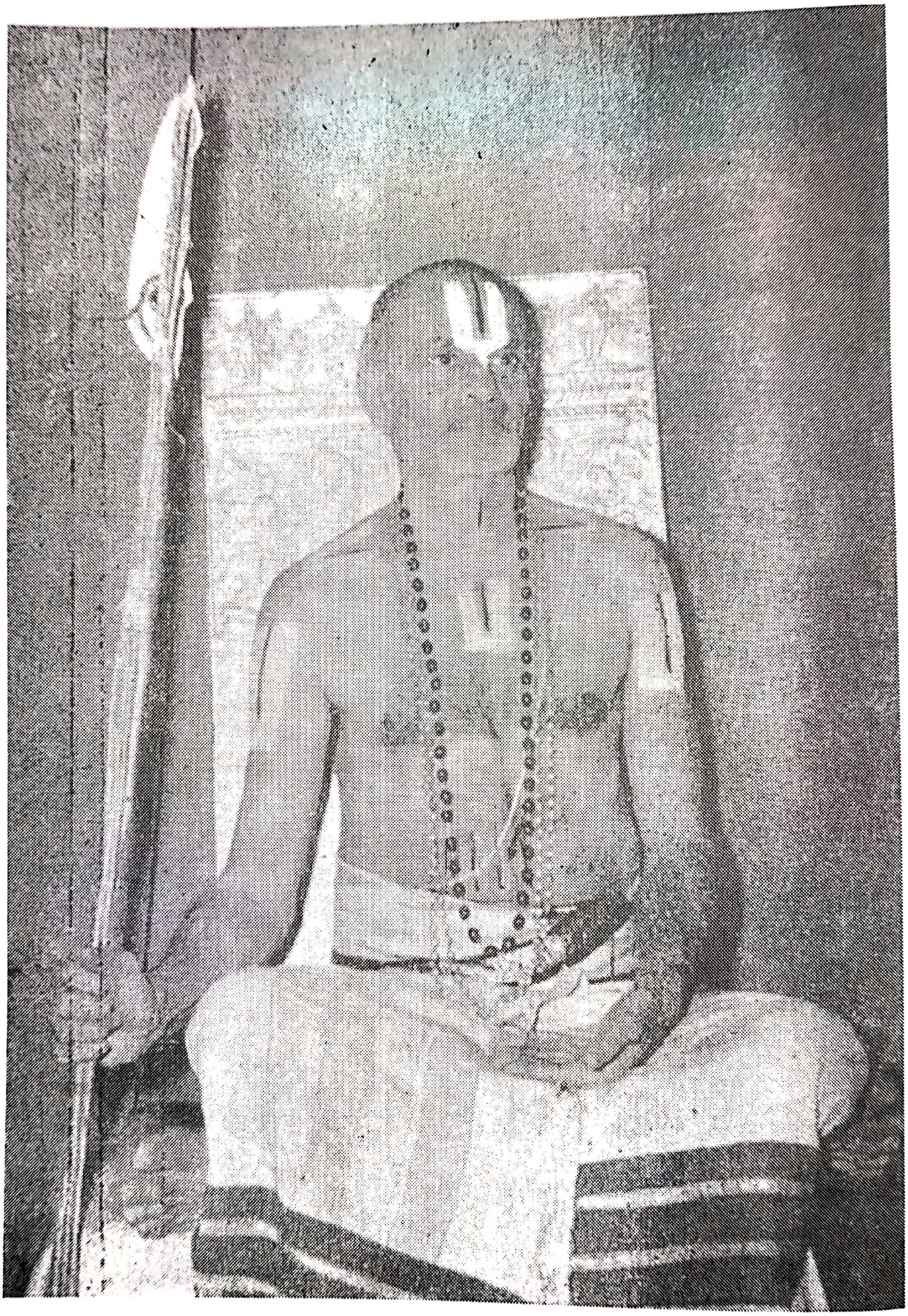

सर्वजिन्मीनहस्तर्क्षे रामानुजपुरोद्भवम् ।
श्रीनिवासाय्यनार्यं तं यतिराजमहं भजे ॥

श्रीभाष्य-तात्पर्य-रत्नावळिः

1. भूमिका

भगवद्रामानुजस्य दर्शने सर्वेऽर्थाः मूलतः मन्त्ररत्नाख्यस्य **द्वयमन्त्रस्य** अर्थैरेव परिपूर्णतां सम्पन्नाः। अयं हि मन्त्रः शरणागतिमन्त्रः अिति प्रसिद्धः। अिमं दीक्षाक्रमेण गुरुमुखात् स्वीकृतवतामेव श्रीभाष्य-भगवद्विषयादि-साम्प्रदायिकग्रन्थानां अुपदेशः अध्ययनं अध्यापनं च क्रमात् सिद्ध्यन्ति। द्वयार्थः एव श्रीवैषणवानां अत्यन्तं मुख्यः। अस्माकं पूर्वाचार्याः सर्वेऽपि द्वयैकनिष्ठाः द्वयार्थानुसारेण आचारविशेषांश्च सुदृढं अनुतिष्ठन्ति च। **द्वयं अर्थानुसन्धानेन सह सदैवं वक्ता यावच्छरीरपातं अत्रैव श्रीरङ्गे सुखमास्स्व** अित्येषा भगवद्वाणी तु सकलदिव्यदेशस्थानामपि अिमां द्वयैकनिष्ठां नियमेन बोधयति। अियं वाणी भगवद्रामानुजस्य गद्यत्रयेऽस्ति।।

'पॆरियवाच्चान्पिळ्ळै' अिति व्यवहृतः श्रीकृष्णार्यः **"द्रविडव्याख्यानचक्रवर्ती"** इति प्रसिद्धः। तस्य शिष्यः पिन्बऴहियपॆरुमाळाख्ययतिवर्यस्य कृपापात्रं तिरुनारायणपुर -कन्दाडैकृष्णकुमारय्यन्-स्वामी तु "वार्तामालै" अितिनामके ग्रन्थे अस्याः द्वयनिष्ठायाः विषये अेकं प्राचीनं अितिहासं द्विवारं अुल्लिखति। यथा

"अेकदा भगवद्रामानुजस्य शिष्येषु (प्रधानस्य नडुविलाऴ्वान् अिति नामकस्य आचार्यस्य पुत्रेषु नारायणनामा) कश्चित् भगवद्रामानुजात् द्वयमन्त्रोपदेशं प्राप्यापि, ततः वैदिकमतान्तरस्थानां एकायनाख्यानां सहवासात् मिथुनायनाख्यां द्वयानिष्ठां त्यक्तवान्।। अेतत् विज्ञाय रामानुजः कदाचित् श्रीरङ्गनाथदेवोत्सवे दर्शनार्थमागतं तं दृष्ट्वा अब्रवीत् - 'भो! आत्मन्! द्वयमंत्रनिष्ठा तु अन्यादृशी अिति तस्याः महिमानं अहं मदीयेषु सर्वेषु ग्रन्थेषु सप्रमाणं सम्यक् निरूपितवानस्मि। तत् सर्वं अधीत्य, हृत्पूर्वकं अङ्गीकृत्य स्थातुं यावती ज्ञानपूर्तिः अपेक्षिता; तावती त्वयि नास्ति। तथाऽपि न किञ्चित् अपहीनम्। तव तु दैवानुग्रहात् देवपादसंस्पर्शसम्बन्धात् तादृशी ज्ञानपूर्तिः भविष्यति। विश्वसिहि'। अिति। अेवमुक्त्वा भगवतः श्रीरङ्गनाथस्य

शठारिनामकं पादुकाद्वयं सपीठगोपुराकारोपरिस्थितं तस्य शिरसि निधाय अनुगृहीतवान् रामानुजः। 'ततश्च तस्य शिष्यस्य ज्ञानोदयः अभूत्। स च तदारभ्य द्वयनिष्ठायामेव स्थिरः अभवत्।"

अनेन वृत्तान्तेन ज्ञायते अिदम् - यत् भगवान् रामानुजः स्वकीयेषु ग्रन्थेषु प्रपत्तिमन्त्ररूपस्य द्वयस्य अर्थनिष्ठामेव सम्प्रदायानुसारेण निरुपितवानस्ति अिति। अेवं द्वयनिष्ठाविषये प्रायः वार्तामालाग्रन्थे पञ्चाशदधिकाः वृत्तान्ताः निरुपिताः सन्ति।

भगवान् रामानुजः प्रायः स्नकीये प्रथमवेदान्तरहस्यग्रन्थे वेदर्थसङ्ग्रहे अेकत्र सकलस्य शास्त्रस्य विषयः अर्थपञ्चकं अिति प्रसिद्धः द्वयार्थः अेव अिति स्पष्टीकृतवान्। यथा-

शास्त्रं तु प्रत्यक्षस्य बाधकं, अिति तयोः विरोधः अस्ति अिति कश्चन पूर्वः पक्षः। तस्य हेतुः प्रत्यक्षं हि भेदस्य ग्राहकं; शास्त्रं तु अभेदस्य ग्राहकं, अिति।। अुत्तरः पक्षस्तु, शास्त्र-प्रत्यक्षयोः विषयभेदात्, विरोधः नास्ति अिति। तथाच -

"आकाश-वायवादि-भूत-तदारब्ध-शब्द-स्पर्शादि-युक्त-मनुष्यत्वादि-संस्थान- संस्थित-पदार्थ-ग्राहि प्रत्यक्षम्; शास्त्रं तु [1]प्रत्यक्षाद्यपरिच्छेद्य-सर्वान्तरात्मत्व-सत्यत्वाद्यनन्त-विशेषण-विशिष्ट- [2]ब्रह्मस्वरुप-[3]तदुपासनाद्याराधन-प्रकार-[4]तत्प्राप्तिपूर्वक-तत्प्रसादलभ्य-फल-विशेष- [5]तदनिष्टकरण मूल-निग्रह-विशेष-विषयम्; अिति शास्त्रप्रत्यक्षयोः न विरोधः" अिति। अत्र अर्थपञ्चकम् अिति कण्ठतः अनुक्त्वाऽपि; अर्थतः तत्पञ्चकस्वरूपं निरूपितम्।।

किञ्च अत्र [1]स्वस्वरूपादिः विशेषणभागः द्वयमन्त्रस्य श्रीमत्पद-नारपदयोः अस्ति। [2]परस्वरूपं अयनपदेऽस्ति। [3]अुपायस्वरूपं तु चरणौ शरणं प्रपद्ये अिति पदत्रयेऽस्ति। [4]फल-स्वरूपं तु श्रीमते नारयणाय नमः अिति पदत्रयात्मके अुत्तरवाक्येऽस्ति। अत्राऽपि वक्तुः स्वस्वरूपं अुपायस्वरूपं प्राप्यपरस्वरूपं च निरुपितम्। [5]विरोधिस्वरूपं तु नमः अित्यत्र मः अिति भागेऽस्ति। नमः अित्यत्रैव अुपायस्वरूपं फलस्वरूपं च निरुपितम्। एवं द्वये अर्थपञ्चकविषयः अुपायप्राधान्येन सह संगृह्य ज्ञातव्यः अित्यलम्।

अपरञ्च-अस्माकं वेदान्ताचार्यः वेङ्कटनाथः स्वीये श्रीपाञ्चरात्ररक्षाख्ये ग्रन्थे नाथ-यामुन-यतिवरादयः प्रपत्त्येकनिष्ठाः अिति **त्रिषत्या वै देवाः** अितिक्रमेण त्रिवारं स्पष्टं कथितवान्। अुपेयः अुपायश्च परब्रम्हपदार्थः अेकः अेव अिति हि द्वयमंत्रस्य प्रधानं तत्त्वम्।

अिममेवार्थं आचार्यः त्रिविधेऽपि प्रस्थान-विशेषे प्रकाशितवान्। यथाः अधिकरणसारावळ्यां संस्कृत-वेदान्त-सारभूतायाम् **"स्वप्राप्तेः साधनं च स्वयमिति हि परं ब्रह्म तत्रापि चिन्त्यम्"** अिति; द्रविडोपनिषत्तात्पर्यरत्नावळ्यां द्राविडवेदान्तसारभूतायां **श्रीशं प्राह स्वसिद्धेः स्वयमिह करणं स्व-प्रबन्धे शठारिः** अिति, रहस्यत्रयसाराख्ये ग्रन्थे रहस्यवेदान्तसारभूते- **"अुपायः स्वप्राप्तेः अुपनिषदधीतस्स भगवान्"** अिति। अत्र स्वयं स्वसाधनभूतः परमात्मा अस्माभिः प्रपत्ति-ध्यानाभ्यां अनुभवनीयः इति हितानुगं तत्वम्। अत्र ध्याने मूलमंत्रः अुपकुरुते। प्रपत्तौ चरमश्लोकः अुपकुरुते। अेवं अुपकारकाभ्यां आभ्यां द्वयार्थः पुष्टो भवति। पूर्वोक्तान् विषयान् अनुसृत्य इदानीं श्रीभाष्ययुक्ते वेदव्यासस्य ब्रह्मसूत्रग्रन्थे षोडशपादेषु स्थिताः अर्थाः क्रमात् द्वयमंत्रस्य अर्थानेव तात्पर्येण अनुसरन्ति अिति निश्चयः षट्पञ्चाशदधिकशताधिकरणार्थानां साह्यात् निरूप्यते। निरूपकः प्रबन्ध अेवायमस्माकं **श्रीभाष्यतात्पर्यरत्नावळिः**। त्रिशत्-स्रग्घरापद्यगर्भितोऽयं पूर्वपरानुबन्धाभ्यां सह ग्रन्थः चतुष्षष्टिपद्यात्मको भवति ।

श्रीभाष्याध्ययने त्वशक्तानां द्वयार्थनिष्ठाऽपि अलम् अिति भगवद्रामानुजार्य दिव्याज्ञासूक्तिं अनुसृत्यापि ब्रह्मसूत्रेषु श्रीभाष्यप्रतिपादितो द्वयार्थः अनुसन्धेयो भवति । तत्र द्वयार्थानुसन्धानार्थम् बहवः प्रकाराः सन्ति। तत्रायमेकः प्रकारः अिति वेदितव्यम्। षट्सु स्थलेषु **सर्वम् समञ्जसम्** अिति प्रयोगात्, प्रमाणविषये अेकं सामञ्चस्यं, अर्थपञ्चकविषये पञ्च सामञ्जस्यानीति विभज्यापि श्रीभाष्ये द्वयार्थः अनुसन्धेयो भवति अिति तु अस्माकं प्रबन्धान्तरे वेदितव्यम् ।

द्वयमन्त्रार्थः अेव गायत्रीमन्त्रेऽप्यस्ति। द्वये गायत्र्यां च वाक्यद्वयं अस्ति। अनयोः पौर्वापर्येण स्थितिरेव मन्त्रभेदे कारणम्। वैदिकः पाठक्रमः गायत्र्यां ब्रह्मसूत्रे च; गायत्र्याः अर्थक्रमस्तु द्वये गाधासहस्रे च; अिति मन्तव्यम्।।

बह्मसूत्रेषु विद्यमानाः सर्वेऽप्यर्थाः गायत्र्याः अेव विवरणरूपाः। श्रीभाष्येऽपि ब्रह्मसूत्रसारार्थाः गायत्र्यवयवभूताक्षर-वितरणक्रमेण विवृताः। **आनीतां तु निजाक्षरैः** अिति भगवद्रगमानुजवचनं तु श्रुतप्रकाशिकायां अेवमेव विवृतम्। **निजाक्षरैः** = **गायत्र्यवयवभूतैः अमृताक्षरैः अिति यावत्** अिति। अत्र ममाक्षरैः अित्यनुक्त्वा निजाक्षरैः अित्युक्तेः **स्वके, नित्ये निजं त्रिषु** अिति अमरकोशाच्च अयमर्थः वेदेषु कद्रूसुपर्णीवृत्तान्ते वैनतेयेन गरुडेन नागार्थं अमृताहरणप्रसङ्गे अस्ति अिति व्याख्याकारैः समूलप्रमाणं छन्दोमयगरुडस्वरूपानुसारेण प्रदर्शितः।

अेवमत्र प्रकारान्तरैरपि द्वयार्थः अेव निष्कर्षेणोक्तो भवतीति तत्सर्वं अस्माकं प्रवन्धान्तरेषु वेदितव्यम्। अत्र तु षोडशपादक्रमात् द्वयार्थः गायत्र्यर्थश्च प्रपन्नजनकूटस्थस्य आचार्यस्य **पराङ्कुशमुनेः** श्रीसंप्रदायप्रवर्तकस्य श्रीसूक्तिमनुसृत्यैव श्रीभाष्यं निर्मिमीते स्म भगवान् रामानुज अिति द्राविडव्रम्हसूत्रसूक्तिं परामृश्य, तस्य आचार्यस्यैव हृदयं अर्थपञ्चकात्मकं द्वयार्थसार्थम् परं व्रम्हेति सर्वदर्शनशिरोभूषणं अिदं **परमवैदिकसिद्धान्ताख्यं** शास्त्ररत्नं वृणीमहे अिति विदांकुर्वन्तु सन्तः।

सारं आदाय अिदं पूर्वाचार्योक्तं अनुसन्धाय भूमिकां पूर्णां विधातुं अिच्छामि।

सर्वदेश-दशा-कालेष्वव्याहतपराक्रमा |
रामानुजार्यदिव्याज्ञा वर्धतामभिवर्धताम् || अिति कूरेशमिश्रोक्तं,
रामानुजार्यदिव्याज्ञा प्रतिवासरमुज्ज्वला |
दिगन्तव्यापिनी भूयात् सा हि लोकहितैषिणी|| अिति दाशरथिमिश्रोक्तं,

अिति विज्ञापकः तिरुनारायणपुरं अरैयर् श्रीरामशर्मा रामानुजदासानुदासः||

2 ब्रम्हसूत्रश्रीभाष्य-शास्त्ररत्नपरिचयः

1 श्रीमान् रामानुजार्यः श्रुतिशतशिखराभिष्टुतं श्रीशमत्र
श्रीभाष्ये ब्रह्मसूत्रस्थितिपदमवयन् विश्वरूपं समिन्धे ।
पादेषु स्त्रष्टृताद्यैश् शुभगुणविभवैर् विश्रुतं षोडशस्व-
प्यर्थैर् मन्त्रद्वयोत्थैरिह नियतफलं तं वयं भावयामः ॥ 11.7.1994

2 सौत्री संख्या शुभाशीरधिकृतिगणना चिन्मयी ब्रम्हकाण्डे,
पादास्ते षोडशैव, द्विकयुगभिदुरे,ऽध्यायभेदैश्चतुष्के ।
ब्रम्हैकं, सिद्ध-साध्य-द्विकमिह, मनुगैष्षोडशार्थैस्तु पादैः;
अध्यायार्थाः कलाभिश् चतसृभिरुदिता अन्वयाद्यैश्चतुर्भिः ॥ 8-8-2004

3 चत्वारोऽध्यायभागाः[(1)]प्रथम अु गणनै[11]कादशात्[6]षड्[10]दशा[8]ष्टा-
[(2)]थो स्यात् [10]पङ्क्त्या[8]ष्ट[7]सप्ता [8]ष्ट च तत अिह [6]षट् [8]चाष्ट [26]षड्विम्शतिश्च ।
अित्थं [15]पञ्चादशाथोऽप्यधिकरणगणैस्तुर्य [11]अेकादशैवं
[11]चैकादश्यं च [5]पञ्चाप्यनु [6]षडिति भिदा [(156)]चिन्मयी ब्रम्हकाण्डे ॥
23-7-2003

4 [1]ब्रम्हण्याद्ये प्रमाणप्रमितिविषयतावत्पुमर्थान्वयः स्यात्
सम्यक्; [2]श्रीशस्य तस्य त्वथ सकलमतैः क्वापि न स्याद् विरोधः ।
द्वैतीयीके; [3]तृतीये स हि सकलविधैस्साधनैस्साध्यन्ता;
[4]तुर्ये प्राप्यत्वभूम्ना प्रमित अिति फलं ब्रम्ह नारायणत्वात् ॥

5 [1]आद्येऽत्यस्पष्टमस्पष्टमथ च चरणे स्पष्टमास्पष्टमेवं
जैवं लिङ्गं, [2]स्मृतिस्तर्क अिति खलु वियत् प्राण अित्यन्यपादाः ।
[3]वैराग्यं चोभयं लिङ्गमथ सगुणविद्या तदङ्गानि पादाः
[4]आवृत्त्युत्क्रान्तिगत्याप्तिफलभिदुरिताः षोडशैवं हि पादाः ॥

3. मन्त्रद्वयवेद्यार्थसमन्वयः

(1) षोडशपादार्थाः

6 [1]श्रीमान् [2]बन्धुर्नराणां [3]अयनमिह [4]विभुर्विक्रमश्रीः, [5]शरण्यो
निर्बाधो [6]नीतिगम्यः [7]सकलवपुरिनो व्यापकानां [8]अणूनाम् ।
सार्यस्संसारिभिः [10]श्रीगुण [11]अिह भजनैश् [12]चैव नारायणोऽसौ
तादर्थ्यान् [13]नित्यनम्यो निरघ-[14]धमनिदृक्-[15]क्रान्ति-[16]सम्पत्ति-धाता ॥

18. 7.1994

(2) गायत्र्याः पाठक्रमेण ब्रह्मसूत्रर्थाः

7 जिज्ञास्यं [1]तत् प्रसिद्धं श्रुतिषु च, [2]सवितुर् विश्वबीजस्य, गम्यं
नश्शास्त्रैर्यद् [3]वरेण्यं सकलशुभतनोर् [4]भर्ग अित्येव तेजः ।
[5]देवस्याबाधितस्य स्वजनहितकृतेर्दीव्यतः खेन्द्रियाद्यैः
[6]धीमह्यन्येषु वैराग्यमिह च विषयेष्वाप्य, तस्यानुगुण्ये ॥

8 [7]अस्मद्बुद्धीर्विशिंषन् अनुभवविषयो [8]योंऽगकर्माण्युपासाः
[9]अस्माकं कुर्वतां पापहतिमुखफलान्यादधाति [10]प्रचोद्य ।
नाडीज्ञानं तथाऽर्चिर्मुखगतिमथ सायुज्यरूपां च मुक्तिं
गायत्र्यर्था दशैवं क्रमश अुदयिनो ब्रह्मसूत्रेषु भाव्याः ॥ 8. 2. 1995

(3) गायत्र्याः अन्वयक्रमेण ब्रह्मसूत्र-गाथासहस्र-द्वयार्थ- समन्वयः

9 विद्यापादार्थगो [1]यः प्रथितविभुगुणस्सर्वयन्ता च हृद्यो
विद्याङ्गं कर्म सर्वं [2]न अिह तु विदधत् तद्विदामात्मवत्ताम् ।
निर्दोषस् सद्गुणश्रीः स्वफल[3]मनुभवं [4]बोधयन् किङ्कराणां
आवृत्त्युत्क्रान्तिगत्यादिषु च गमयति स्वप्रियत्वं विरक्त्या ॥

10 पूर्णोऽसौ कारणत्वात् यदखिल[5]सविता, श्रीपतिः प्रापकोऽसौ
निर्बाधस्स्वाश्रिताप्तो व्यवहृतिनिपुणः खेन्द्रियाद्येषु [6]देवः ।
तस्यास्माभिर् [7]वरेण्यं श्रुतिमितमिह, [8]तद् यत् तदीयप्रसिद्धं
दिव्यं[9]भर्गश् शुभैकस्थिति समविलये, [10]धीमहीद्धं च नित्यम् ॥ 13.10.1994

✡ ✡ ✡ ✡ ✡ ✡

4. श्रीभाष्यतात्पर्यरत्नावळिः

१ सिध्दद्विकम्-विषयद्विकम् - विशिष्टं तत्त्वं

1 समन्वयाध्यायः, 1 अस्पष्टतर-जीवलिंगपादः 11 अधिकरणानि
1-1 तत्-श्रीमत्-स्रष्टा-श्रीमान्-श्रीनारायणः-द्वारकानाथः
श्रीशं नमामि शिरसा, यदुशैलदीपम्

11 [1]ज्ञेयत्वात् [2]स्रष्टृतादेः [3]श्रुतिविषयतया [4]सत्पुमर्थान्वयित्वात्
[5]अीक्षत्या[6]ऽऽनन्दभावाद् [7]रविपुरुषदृगन्तस्स्थितेः [8]खाभिधानात् ।
[9]सर्वप्राणत्वभूम्ना [10]चरणनिगमसूर्ज्योतिरुद्यत्प्रभावात्
[11]अिन्द्रप्राणान्तरत्वाद्; जगदुदयमुखश्रीविशिष्टोऽत्र विष्णुः ॥ १ ॥

1-2 अस्पष्ट-जीवलिंगपादः 6 अधिकरणानि
सवितुः-नार-देही-बन्धुर्नराणां-श्रीदेवराजः-जगन्नाथः
श्रीहस्तिशैलशिखरोज्ज्वलपारिजातम्

12 [12]सर्वत्र स्वप्रसिद्धेः, [13]जगददनगुणात्, [14]सर्वसौख्याक्षिधृत्या
[15]सर्वान्तर्यामिभावात्, [16]सकलगुणलसद्-भूतयोन्यक्षरत्वात् ।
[17]वैश्वानर्यप्रक्लृप्ताखिलजगवनाद्यर्थ - सद्वैश्वरूप्यात्,
नारेभ्योऽन्यः स्वरूपप्रभृतिषु स गुरुर्विश्वतो विष्णुरात्मा ॥ २ ॥

1-3 स्पष्ट-जीवलिंगपादः - 10 अधिकरणानि
वरेण्यं-अयन-स्वनिष्ठः-अयनमिह-श्रीवेंकटेशः-बदरीनाथः
श्रीवेङ्कटाद्रिशिखरालयकाळमेघम्

13 [18]द्युभ्वाद्यायन्त्रणादेः, [19]सकलभुवनभूम्नाऽपि, [20]धृत्यक्षरत्वात्
[21]सर्व-प्रातीक्ष्यभावाद्, [22]गुणदहरतया, [23]ज्योतिरंगुष्ठशाब्यात् ।
[24]वेदाविष्कारकत्वाद्, [25]हृदयमधुतया, [26]शूद्रताजाति-भङ्गात्
[27]सर्वाविर्भासदीव्यत्-सकलपतितया;विष्णुरस्मिन् स्वनिष्ठः ॥ ३ ॥ 6-7-1994

1-4 स्पष्टतर-जीवलिंगपादः - 8 अधिकरणानि
भर्गः-चरणौ-निरवधिमहिमा-विभुर्विक्रमश्रीः-
श्रीरंगनाथः-मुक्तिनाथः
श्रीरङ्गमङ्गळमणिं, करुणानिवासं :-

14 [28]प्रश्नत्रय्यां स्वतंत्र-प्रकृतिनिरसनात् [29]छागताकल्पहान्या,
[30]भावेऽभावेऽपि सांख्यक्रमशमनतया [31]कारणत्वार्हचित्त्वात् ।
[32]सांख्यज्ञामुख्यभावात् [33]अमृतगतिपदप्राप्यसांख्यत्वहान्या,
[34]सर्वोपादानचित्त्वात् [35]श्रुतिभिरथ;विभुर्विकमश्रीशश्शरण्यः ॥ ४ ॥

2 अविरोधाध्यायः 1स्मृतिपादः 10अधिकरणानि

2-1 देवस्य-शरणम्-अपास्तबाधः-निर्बाधः शरण्यः

15 [36]मन्वादिस्मृत्यपेता न हि निगमहिता काऽपि सांख्यस्मृहतिस्सा,
[37]बम्होपादनताद्यभ्युपगमविरहान +नैव योगस्मृतिस्सा ।
[38]वैलक्षण्यादितर्क-प्रतिहतिगतिरन्योन्यतर्कैर्निविष्टा
[39]काणादाद्याश्च पक्षाः श्रुतिबधिरतया त्याजनीयावशेषाः ॥ ५ ॥

16 [40]नाघादिर्विश्वकाये कथमपि भवति ब्रह्मणीशे कदाचित्,
[41]सत्कार्यं वैदिकं तु प्रतिभटितुमिहान्यस्तु तर्कोऽपि नेशः । 8.7.1994
[42]वैलक्षण्ये जडाद् ज्ञादपि हि भगवतो ब्रह्मणः कारणत्वं,
[43]संकल्पादेव सर्वाद्भुतसृजि निगमात् कारणत्वं निरंशे। ॥ ६ ॥

17 [44]आप्तेष्टो लीलयैतत् सृजति करुणया यज्जगत्; [45]कर्मशक्त्या
वैचित्रीमाप्नुते तत्, तदिह भगवता सर्वधर्मोपपत्तिः ।
अेवं नारायणोऽसौ नरगणशरणं सर्वतस्सर्वथाऽपि
श्रीमान् नानामतीनां विशरणकरणं कारणं कार्यरूपः ॥ ७ ॥ 9.7.1994

2-2 तर्कपादः - 8 अधिकरणानि

देवस्य-शरणम्-श्रितासः-नीतिगम्यः शरण्यः

18 [46]सांख्यानां नानुमानं प्रभवति जगतः कारणत्वे जडत्वात्
तस्यास्तस्यापि पुंसः सृजि तु विकलयोः पूरुषार्थाद्यसिद्धेः ।
[47]काणादानां च पाटी निगमविरहिता ह्यण्वसत्कार्यवादैः
[48]शाक्यानां मौक्यमेवं वरमिह समुदायासदायासदुस्स्थम् ॥ ८ ॥

19 [49]तेषां वैज्ञानिकानां निरसनविषयोऽर्थोऽर्थभावान्निरस्तः,
[50]सर्वं शून्यं वदन् यः प्रमितिषु करणाभावतो वाददूरः ।
[51]नैकस्मिन् नैककाले भवति विविधता पर्ययान्नापहार्या
जैनानां जीवरूपे परिमितिविहतिः श्रौतदूराऽथ दुस्स्था ॥ ९ ॥

20 [52]शैवानां पाशुपत्यं श्रुतिचरणहतेः नाञ्जसा सर्वथैव,
[53]श्रीमान् श्रीपाञ्चरात्रप्रभृतिपरवशः तत्प्रवक्ता तदस्मिन् ।
श्रौतं सारं विशिंषन्, श्रुतिविधुरमतीन् खण्डयन्, मण्डयन्, सन्,
सर्वेषां दुर्मतीनां विशरणकरणः कारणं तारणं नः ॥ १० ॥

2-3 वियत्पादः 7 अधिकरणानि
देवस्य-शरणम्-खात्मादेः अुचितजननकृत्-
सकलपुरिनो व्यापकानां शरण्यः

21 [54]आकाशो मातरिश्वा त्रिवृदनुगमनाद् ब्रह्मजन्यौ चिरस्थौ,
[55]तेजोऽबन्नानि च ब्रह्मणि तु तनुतया त्वन्वितानि स्वशब्दैः ।
[56]भोग्याच्चैवं नियन्तुः पृथगिह गदितादात्मनो नित्यभोक्तुः
[57]ज्ञानाणुत्वे गतिर्ज्ञप्तिरपि निगदिता व्यक्तियोगात् स्वमुक्तौ ॥ ११ ॥

22 [58]कर्ता शास्त्रार्थवत्त्वात् स तु [59]तदपि परायत्तदत्तस्वशक्त्या,
[60]सोंशो दाशादिभावादनुगतविभवो मन्त्रवर्णात् परस्य ।
अेवं जीवान् जडानप्यभिविपुलतया व्याप्य चान्तः प्रविश्य
श्रीमान् शास्ता पुमर्थ-प्रयतन-गमकस्तारकोऽसौ शरण्यः ॥ १२ ॥

2-4 प्राणपादः 8 अधिकरणानि
देवस्य-शरणम् अिन्द्रियादेः अुचितजननकृत्-सकलवपुरिनः
अणूनाम् शरण्यः

23 [61]प्राणानामिन्द्रियाणां त्रिवृदनुगमनाद् ब्रह्मजन्यत्वमुक्तं,
[62]सप्तत्वैकादशत्वे विविधकृतिगतेर्निश्चिते ते [63]त्वणुभ्यः ।
प्राणो मुख्योऽन्य अेभ्यस्स तु परजनितो [64]भूतसंघाद्विभिन्नः
वायुर्वायुक्रिया वा न खलु; निगमतः पञ्चवृत्तिर्मनोवत् ॥ १३ ॥

24 [65]सोऽणुर्व्युत्क्रान्तिमान् [66]नित्य अिह तु कृतिषु ब्रह्मनुन्नश्चितां स्वं
[67]भेदश्रुत्येन्द्रियेभ्यस्त्वितर अिह नियन्तेन्द्रियाणां तनूनाम् ।
[68]संज्ञामूर्त्यादि-क्लृप्तिस् त्रिवृदनुगमनाद् ब्रह्मणस्स्यात् परस्य
त्वस्माद् ब्रह्मा चतुर्विन्मुख अुदित अितो व्यष्टिकार्यं च जज्ञे ॥ १४ ॥

9.7.1994

२ साध्यद्विकम्-विषयिद्विकम् - सफलं उपासनं

3 साधनाध्यायः 1 वैराग्यपादः 6 अधिकरणानि
3-1 धीमहि-प्रपद्ये-संसृतौ तंत्रवाही-सार्यः संसारिभिः

25 [69]जीवोऽसौ भूतसूक्ष्मैर्युत अिह तु चरन्, [70]कर्मशेषेण [71]विद्या-
विद्ये प्राप्यैव चन्द्रादवतरति दिवः पञ्चमाहुत्यपेक्षः ।
[72]तत्तत्-स्थानानुगुण्याद्, [73]अनतिचिरगतिस् [74]त्वन्यजीवाद्यधीनो
योनेराप्त्वा शरीरं; सुखमुखशिथिलः कं शरण्यं भजेत ॥ १५ ॥

3-2 अुभयलिंगपादः - 10 अधिकरणानि
धियः-श्रीमते-निर्दोषत्वादिरम्यः-सार्यः श्रीगुणः

26 [75]स्वप्नस्थानेऽपि सत्यं क्षणिकमथ विदन् [76]ब्रह्मनाड्यां सुषुप्तः
[77]कर्मानुस्मृत्यपेक्षो बुबुध [78]अिह पुनर्मुग्ध अेवं म्रियेत ।
[79]अेवं नैवैष देवोऽशुभहरशुभवान् [80]सर्वजीवादियन्ता
स्वांगाकोचादिभोगी [81]पर [82]अिह फलदोऽमुत्र सर्वत्र सश्रीः ॥ १६ ॥

3-3 विद्यापादः (गुणोपसंहारपादः) 26 अधिकरणानि
यः-नारायण - बहुभजनपदं-सार्यः अिह भजनैः

27 [83]सर्वं वेदान्तजातं समफलमिह तत्साधनं स्वैर्विशेषैः,
[84]अुद्गीथाद्यास्तु विद्या विकरणविविधाः [85]प्राणविद्या त्वथैका।
[86]आनन्दाद्याः प्रधानात्मनि नियतगुणा आत्मशब्दोऽपि मुख्यः,
[87]कार्याख्यानादपूर्वं त्विति विहित अिहाप्स्वग्निवासस्त्वभावः ॥ १७ ॥

28 [88]अेका शाण्डिल्यविद्या [89]ऽक्षिरविगुणविधा स्थानभेदेन भिन्ना,
[90]संभृत्याद्या गुणाश्च स्वनियतविषया नैव सर्वोपहार्याः।
[91]विद्या या पौरुषी सा भवति हि विविधा रूपसंयोगभेदात्,
[92]वेधाद्याः शान्तिमन्त्राः विहितगुणफलाः स्वस्वभागव्यवस्थाः ॥ १८ ॥

29 [93]हानोपादानयुक्त्योर्न विहितमुभयोः क्वापि वैकल्पिकत्वं
[94]देहादुत्क्रामकाले विदि विधुतिबलात् सर्वकर्मक्षयस्स्यात् ।
केषां चित्त्वाधिकार्य-स्थिति-गति-विभवाद् देहकर्मैकशेषो
[95]ह्यर्चिर्मुख्या गतिस्तु प्रभवति सकल-ब्रह्मविद्यासु चैका ॥ १९ ॥

30 [96]तास्वस्थूलादि-सर्वाक्षरगुणनियमः, सर्वकर्मादि नैवं,
[97]काहोळौषस्त-भिन्नानुयुजि गुणभिदा नैव विद्यैक्य-भङ्क्त्री।
[98]वैशेष्याद् रूपभेदेऽप्यथ दहरगुणास्सर्वदा मोक्षसिद्ध्यै,
[99]उद्गीथाद्या ह्युपासा(ः) न सकलनियताः स्वेच्छया वोपहार्याः ॥ २० ॥

31 [100]दह्राकाशो गुणी सन् अपि च गुणगणैस्साकमावर्तनीयः
किन्त्वत्रैषां गुणानां निरतिशयपरो भाव आवर्तनीयः।
[101]भूयोलिङ्गैस्तु नारायण अिह दहरेऽन्यत्र सर्वत्र चिन्त्यः,
[102]चित्याग्निर्मानसोऽसौ क्रतुरिति-निगमाद् भूयसाऽङ्गावबद्धः ॥ २१ ॥

32 [103]कर्मस्वात्मावबोधो न दहरगुणकः किन्तु देहातिरेकाद्,
[104]अङ्गाबद्धा उपासाः प्रणवमनुगतास्सर्वशाखान्वयिन्यः ।
[105]भूमज्यायस्त्ववाक्यादवयवघटितो विश्वरूपो ह्युपास्यः,
[106]नाना शब्दादिभेदात् प्रकरणनियताः ब्रह्मविद्याः फलैक्याः ॥ २२ ॥

33 [107]आसां वैकल्पिकत्वात् क्वचिदपि न ततस्स्यात् समुच्चित्ययोगः
स्वर्ग्याद्यास्वेव काम्यास्वधिकफलगुणार्थास्वनेकैकयोगः।
[108]क्रत्वङ्गत्वं विशेषात् प्रणव अिह भवेत् तद्वदस्याप्युपासाः
नैव क्रत्वङ्गभूता(ः) अत अिह नियमो नास्त्युपासाश्रयत्वे। ॥ २३ ॥

3-4 विद्याङ्गपादः (अितिकर्तव्यतापादः) 25 अधिकरणनि
नः-आय-स्वार्हकर्मप्रसाद्यः-सार्यःचैव नारायणोऽसौ तादर्थ्यात्

34 [109]कर्माङ्गं नैव विद्याऽपि तु नियतविधिप्राप्तकर्माङ्गिकाऽसौ
मोक्षायैवाथ [110]कर्मस्वपि विहिततया काचिदन्यार्थका स्यात्।
[111]आख्यानान्यत्र विद्याविधिबलनियता [112]न्यग्न्यपेक्षाविहीना
विद्योर्ध्वैकाग्रबीजेष्व [113]थ नु गृहिमुखेष्वत्र सर्वस्वपेक्षा ॥ २४ ॥

35 [114]शान्तिर्दान्तिश्शुचित्वं सकलमिह मुनेस्तद्वदेवेतरेषां,
[115]सर्वान्नास्सर्वआप [116]द्यथ सहकुरुते ह्यत्र सर्वोऽपि धर्मः।
[117]वैधुर्ये ब्रह्मधर्मानुगम अिह, [118]तथा नैष्ठिकादिच्युतौ न
ब्रह्मोपासा [119]ऽथ तस्यां फलिनि तु करणस्वाम्यमन्यासु नैवम् ॥ २५ ॥

36 [120]विद्यां चेत्यादि बाल्याद्यपि खलु गृहिणां नित्यमेवं निगम्यं,
[121]नैतत् प्राकाश्यमस्यां न हि विहितमिदं कामचारेण किञ्चित्।

[120]विद्योद्गीथादिका तु प्रकृतपरिणतिं कर्मणः कर्तुमीष्टे,
[123]नैवं मुक्त्यर्थविद्या त्विह तु परविदि स्वापचारैर्निरोध्या || २६ || 8.7.1994

4 फलाध्यायः 1 आवृत्तिपादः (अुपासारोहप्रभावपादः) 11 अधिकरणानि 4-1
प्रचोदयात्-नमः-पापच्छित्-नित्यनम्यः निरघधाता

37 [124]स्वार्थावृत्त्या, [125]ऽऽत्मभावात्, [126]प्रतिकृतिमतितात्याजनाद् [127]अुत्त्वदृष्टेः,
[128]आसीने योगभावान्+, [129]मरणसमयतो, [130]योगभग्नाखिलाघात् ।
[131]पुण्यस्यापीहभङ्गात्, [132]फलविरहगलत् - पुण्यपापाख्य-वित्त्या,
[133]कार्यर्थिकाग्निहोत्राद् [134]अितरभुजि हतेः पापहा नम्य अेषः || २७ ||

4-2 अुत्क्रान्तिपादः - 11 अधिकरणानि
प्रचोदयात्-नमः-ब्रम्हनाडीगतिकृत्-नित्यनम्यः धमनिदृग्धाता

38 [135]सम्पत्त्या वाच अेवं मनसि च [136]मनसः प्राण अेवा [137] स्य जीवे
[138]सृत्या तस्यापि भूतेष्वथ [139]विदि घटितप्राणनाड्यूर्ध्वगत्या ।
[140]तत्सम्पत्त्या परस्मिन्, [141]अपृथगुपनिधेर् - [142]हार्दकारुण्यमात्रात्,
[143]रश्मेर्[144]निड्भ्यो,[145]ऽपसव्यैरपि;गतिमुखदो विष्णुरत्रापि नम्यः || २८ ||

4-3 गतिपादः - 5 अधिकरणनि
प्रचोदयात्-नमः-अतिवहन् -नित्यनम्यः क्रान्तिधाता

39 [146]अर्चिर्मुख्यैकमार्गत् [147]श्रुतिसमयविदां वत्सरादित्यमध्ये
वायोस्संवेशनाद[148]प्यथ वरुणगतेर् विद्युदूर्ध्वे निवेशात् ।
[149]विद्युद्देवानुवाह-प्रकृत-गतिमुखार्चिर्गणे देवतात्वात्,
नम्यः कार्याद्युपासाव्यसननिरसनो [150]निष्प्रतीकैकगत्वात् || २९ ||

4-4 फलपादः (कैवल्यपादः-मुक्तिपादः-सम्पत्तिपादः)
6 अधिकरणानि-प्रचोदयात्-नमः-साम्यदः-नित्यनम्यः सम्पत्तिधाता

40 [151]सम्पत्त्याविष्कृतात्मस्थितगुणविसृतेः, [152]स्वापृथग्भावदृष्ट्या,
[153]विज्ञाने ब्राम्हसत्त्वा [154]दथ मतिविभवत्-सत्यवस्तुस्वराट्त्वात्।
[155]भावाभावप्रशास्तावतनुरपि तनुर्मुक्त अित्यस्य शक्तेः,
[156]मुक्तानां भोगसाम्यादनवधि विनतस्तैर्जगदव्यापृतान्यैः || ३० || 7.7.1994

❁ ❁ ❁

5 निगमनम्

41 द्राक् त्रिंशत्-स्रग्धराभिस्त्विह षडधिकया सार्धशत्याऽधिकृत्या
युक्ताभिर्ब्रह्मसूत्रस्थितिपदविषयप्राप्तभावाभिराभिः ॥
रामः श्रीमद्द्वयार्थं निरदिशदनघं सानुबन्धाभिरेवं
भावाषाढाद्यपञ्चम्यनुग-बुध-पुरःफल्गुनीष्वाभिजित्सु ॥ 18.7.1994

6 श्रीभाष्याचार्यपरम्परावन्दनम्

42 [1]व्यासं [2]श्रीमच्छठारिं [3-4]मुनियुगनिगमं नौमि [5]रामानुजार्यं
[6]व्यासाख्यं भट्टवर्यं श्रुतलिखितपरं चाथ [7]वेदान्तसूरिम् ।
[8]आद्यं [9]मध्यं महार्यं [10]चरममपि[11]ततस् [12]त्रीन् [13]गुरून् [14]वेङ्कटार्यं
[15]श्रीशैलार्यं तु दीक्षागुरुमथ [16]यतिराजाख्यनार्यं [17-18-19-20]तथाऽन्यान् ॥
24.6.2000

43 यो मे विद्वान् मुनीन्द्रः परम अिह गुरुस्सर्वतंत्रप्रवक्ता
श्रीभाष्याचार्य आसीद् यदुगिरियतिराट्च्छ्रीमठे त्वय्यनार्यः ।
तस्यैवानुग्रहेण स्वकहृदय-विशद्-भाष्यसारार्थभूम्ना
नाम्ना रामोऽद्य रत्नावळिमिह रचयन् धन्यतां यामि धाम्ना । 19.7.1994

7 पादार्थः पाद्यतीर्थम्

44 अित्थं सत्सम्प्रदाय-क्रम-समधिगताशेषशेषत्ववृत्ति-
प्रत्याय्यैकार्थ-मन्त्रद्वय-विवरणद-श्रीमुखं सूत्रभाष्यम् ।
वेदान्ताचार्यकश्री-गुरुगदितलव-प्राप्त-तद्भाववृत्तैः
पादार्थे रामशर्मा यदुशिखरिहरेः पाद्यतीर्थं न्यधत्त ॥ 7.7.1994

45 अेतत् पाद्यं पवित्रं यदुगिरिनृहरेः श्रीमतः पादयुग्म-
श्रीसम्बन्धाद् यतीन्द्रप्रवणनयविदां संपदां सारमात्रम् ।
श्रीभाष्यब्रह्मसूत्राक्षरधरहृदयाम्भोजपात्रैकधार्यं
वेदाख्यक्षीरराशेर्दिशि दिशि कणशः कीर्णपाथोरसाढ्यम् ॥ 8.7.1994

8. ग्रन्थमाहात्म्यं प्रयोजनं च

46 अेषा श्रीभाष्यरत्नावळिरधिकरणार्थैकसारप्रक्लृप्ता
पादोत्थैष्षोडशार्थैरनुपदविलसन्मन्त्रभागव्यवस्था ।
श्रीमद्दिव्यप्रबन्धद्रविडनिगमवन्मन्त्ररत्नद्वयार्था
सर्वे रामानुजीयैः स्वहृदि सहृदयैर्धार्यतामर्थसिद्ध्यै ॥ 19.7.1994 प्रथमैकादशी

9. पल्लववाक्यम्

अित्येवमभयंकरापराभिधानस्य, श्रीयदुगिरि-यतिराजसम्पत्कुमार-नारायण-
चरणारविन्द-गायकसार्वभौमाख्य-विज्ञापनकैङ्कर्यस्य, श्रीरामशर्मणः;
परस्सहस्रेषु, प्रबन्धेषु; **श्रीभाष्यतात्पर्यरत्नावळिः** -
षट्चत्वारिंशत्पद्यात्मिका यावत् सम्पादिता - मंगळम्-महाश्रीः
श्रीमते रामानुजाय नमः, श्रीवेदान्ताचार्यगुरवे नमः, श्रीवेङ्कटमहागुरवे नमः
भावाषाढबहुळप्रथमायां स्थिरवासरे श्रोणानक्षत्रे स्वयं लिखितमिदं जीयात्।

23-7-1994

10 अनुबन्धः

1 प्रमाण-प्रमेय-प्रमातृ-परिचयः सिद्धसाध्यद्विकार्थाः - चतुरध्याय्यर्थाः

47 सर्वे वेदाः प्रमाणं त्रितयमनुगुणं सात्त्विकं सारशास्त्रं
श्रीमन्-नारायणाख्यं चिदचिदनुगतं सद्गुणं शेषि तत्वम् ।
भक्तिर् मुक्तेरुपायः, प्रपदनमपि; तत् सर्वसत्वाधिकार्यं
मुक्तिर् लोके परस्मिन् परभजनमिति, श्रीमतं वैष्णवानाम् ॥ 6.6.1969

2 द्वयार्थदशकविशेषः - विद्यापादार्थः

48 [1]नेतृत्वं, [2]नित्ययोगं, [3]समुचितगुणजातं, [4]तनुख्यापनं चो -
[5]पायं [6]कर्तव्यभागं [7]त्वथ मिथुनपरं प्राप्यं [8]एवं प्रसिद्धम्।
स्वामित्वं, [9]प्रार्थनां च [10]प्रबलतरविरोधिप्रहाणं, दशैतान्
मन्तारं त्रायते चेत्यधिगतनिगमष् षट्पदोऽयं द्विखण्डः॥ - भट्टपराशरस्य अष्टश्लोक्याम्

3 विधिमीमांसार्थविशेषः - विद्याङ्गपादार्थः

49 [1]आज्ञा ते सनिमित्त-नित्यविधयः, [2]स्वर्गादिकाम्या(म्य)द्-विधिः
सोऽनुज्ञा [3]शठचित्त- शास्त्रवशतोपायोऽभिचारश्रुतिः ।
सर्वी यस्य समस्तशासितुरहो ! श्रीरङ्गसर्वस्व ! ते
रक्षाकूतनिवेदनी श्रुतिरसौ त्वन्नित्यशास्तिस्ततः ॥ भट्टपराशरस्य श्रीरङ्गराजस्तवे

4 गाधासहस्रार्थदशकविशेषः

50 अित्थं[1], सेव्यं [2]सुभोग्यं, [3]शुभसुभगतनुं, [4]सर्वभोग्यप्रकृष्टं
श्रेयस्, [5]तद्धेतुभूतं, [6]प्रपदनसुलभं, [7]स्वाश्रितानिष्टजिष्णुम् ।
[8]भक्तच्छन्दानुरक्तं, [9]निरुपधि-सुहृदं, [10]सत्पदव्यां सहायं,
श्रीशं प्राह स्वसिद्धेः स्वयमिह करणं स्वप्रबन्धे शठारिः ॥

- वेदान्ताचार्यस्य द्रमिडोपनिषत्तात्पर्यरत्नावल्याम्

51 सौस्त्री संख्या शुभाशीरधिकृतिगणना चिन्मयी ब्रह्मकाण्डे
तादर्थ्येऽनन्तरत्वे प्यधिकरणभिदा नाल्पसारैः प्रकल्प्या
अक्षोर्म्यांशाहिकाष्ठाद्विरदमुनिवसूर्म्यद्रितत्वानिशक्च-
र्यक्षैरक्षैः प्रयाजैरिह भवति रसैः पादनीतिप्रबन्धः ॥ १६ ॥

52 शास्त्रं चैतत् समन्वित्यविहति-करण प्राप्ति-चिन्ताप्रा-धानैः
अध्यायैष्षोशांध्रि, द्विकयुगभिदुरं षट्क भेदादिनीत्या ।
तत्राद्यं वक्ति सिद्धं विषयमपि परं तत्प्रतिद्वन्द्वियुग्मं
स्वप्राप्तेस्साधनं च स्वयमिति हि परं ब्रह्म तत्रापि चिन्त्यम् ॥ १७ ॥

53 तत्राद्येऽत्यन्तगूढाविशदविशद-सुस्पष्ट-जीवादिवाचः
पश्चात् स्मृत्यादिकैरक्षतिरहितहतिः कार्यताऽभ्रेन्द्रियादेः ।
दोषादोषौ तृतीये भवभृदितरयोर्भक्तिरङ्गानि चाथो-
पासारोहप्रभावोत्क्रमसरणिफलान्यन्तिमे चिन्तितानि ॥ १८ ॥

54 स्रष्ट देही स्वनिष्ठो निरवधिमहिमा, ऽपास्तबाधः श्रितासः
खात्मादेरिन्द्रियादेरुचितजननकृत् संसृतौ तन्त्रवाही ।
निर्दोषत्वादिरस्यो बहुभजनपदं स्वार्हकर्मप्रसाद्यः
पापच्छिद्-ब्रह्मनाडीगतिकृद्-अतिवहन् साम्यदश्चात्र वेद्यः ॥ १९ ॥

55 ज्ञानं मुक्तेरुपायः श्रुतिभिरभिहितं, तस्य संख्या त्वनुक्ता
सौकर्यं स्यात् सकृत्त्वे स्वत अिह च भवेत् - चारितार्थ्यं विधीनाम्।
सम्यक्त्वात् तद्ध्रुवत्वं, नपुनरनुगमात् प्रोक्तमित्यप्यसारं
सामान्योक्तिर्विशेषे सति पशुनयतस्तत्र विश्रान्तिसिद्धेः ॥ ४३६ ॥

56 योगोद्युक्तेषु यस्स्यात् स्ववरणविषयः तेन लभ्यः परात्मा
ग्राह्यत्वं च प्रियत्वात् तदपि हि गुणतो, भक्तिरेवं श्रुतैव।
सा च प्रीत्यात्मिका धीः क्वचिदतिशयिते स्मृत्यबाधोऽप्यतस्स्यात्
प्रोकता चैषा ध्रुवानुस्मृतिरनुवहनात् तैलधाराक्रमेण ॥ ४३७ ॥

57 किञ्चाग्नेय्यादिनीत्या विदिरिह वदति ज्ञानशब्दार्थमेव
ध्याने चोपासनोक्तिः परभजनतया वक्ति सेवात्मकत्वम्।
औकार्थ्ये विद्युपास्योः व्यतिकरिततया श्रूयते च प्रयोगः
कार्ये हेतौ चभक्तेः क्वचिदुपचरितो भक्तिभेदत्ववादः ॥ ४३६ ॥

58 रागादादौ प्रवृत्तिः श्रवणमननयोः ध्यानमेकं विधेयं
तत्र द्रष्टव्यशब्दो विशदतमतया वक्ति वैशिष्ट्यमात्रम् ॥ ४३८ ॥
न द्वारद्वारिक्लृप्तिः कथमपि घटते विश्रमश्चेद्विशेषे
सामान्यात्मा विशेषैर्लघुचन गुरुभिः कर्तुरैक्ये विकल्प्यम् ॥ ४४० ॥

59 कृच्छ्रादौ शक्तिहीनो दृढपरितपनस् संयमार्हश्च कुर्यात्
सर्वार्थां केशवानुस्मृतिमिति घटते तद्विकल्पो यथार्हम्।
सामान्यात् सर्वदोषेष्वियमुपकुरुते सर्वनैमित्तिकानां
मुक्तेरप्यत्र मूलं मुनिरमनुत तां तादृशध्यानरूपाम् ॥ ४४१ ॥

60 नन्वेवं ये मुकुन्दं शरणमुपगता वर्जिता ध्यानयोगैः
ते चातिक्रम्य मृत्युं यमिन अिव परं धाम यान्तीत्युशन्ति।
सत्यं तेऽपीतिशब्दान्नियतविषययोर्गौरवे लाघवेऽपि
प्राप्तार्थं ध्यानशास्त्रं प्रणिधिसहदशा-योगिभिर्योगविद्भिः ॥ ४४२ ॥

61 धर्मो वर्णादियोग्यः कलुषशमनतस्सत्ववृद्ध्योपकारी
भक्तेस्तद्वत् प्रपत्तिस्त्वगतिकसमयेष्वन्तरायापहन्त्री।
सानुक्रोशे हि शक्ते शरणवरणतस्सर्वसाध्यं सुसाधं
मोक्षाकांक्षी प्रपद्ये शरणमहमिति क्वापि मन्त्रे श्रुतं च ॥ ४४३ ॥

62 तत्तत्सेवाविशेष-स्थिरपरिणमितस्सार्वभौमप्रसादः
सूते भृत्यस्य साम्यं स्वयमनभिमत-स्वामिचिन्हैकवर्जम्।
अेवं देवं दयाळुं शरणमुपगतैर्लभ्यतेऽनन्यलभ्या
निर्धूतावृत्तिशङ्का निरुपधिकरसा सव्यवस्था त्ववस्था ॥ ५४८ ॥

6 भगवद्रामानुजवैभवम्

63 पुरा सूत्रैर्व्यासः श्रुतिशतशिरोर्थं ग्रथितवान्
विवव्रे तं श्राव्यं वकुळधरतामृत्य स पुनः।
अुभावेतद्ग्रन्थौ घटयितुमलं युक्तिभिरसौ
पुनर्जज्ञे रामानुज अिति परब्रम्हमुकुरः॥ -शौरिराजभगवत्पुरोहितस्य रामानुजचतुश्श्लोक्याः

7 श्रीभाष्याध्ययनप्रयोजनम्

64 श्रीभाष्यं शतशोऽप्यधीत्य बहुधा व्याख्याविशेषैस्समं
विद्याक्षीरपयोधिवन्मुनिजनप्राप्तावकाशं भुवि ।
याथातथ्यविचारसारसुरभिश्रीशेषभोगेशयं
श्रीरङ्गं समुपासिषीय भगवत्सूत्रैस्तु वैय्यासिकैः॥

-अित्येकं शार्दूलविक्रीडितं मम श्रीरामशर्मणो रामानुजदासस्य 22-4-199

श्रीभाष्य-तात्पर्य-रत्नावळिः

पुटे	पङ्क्तौ	अशुद्धम्	शुद्धम्
मुखचित्रे		सम्मत्	सम्पत्
1	8	अे	अैं
2	3	6	5
8	2	ವ	ವೂ
14	13	ಜ್ಞ	ಜ್ಜ್ಞ
17	8	श्र्च	श्च
	13	ಉ	ಟ
	13	पे	पैं
18	3	।”	।” अिति।
	6	रु	रू
	8	स्न	स्व
	8	द	दा
	14	यवा	य्वा
	15	घ	द्य
	16	घ	ध
	19	क्वा	क्त्वा
	23	रु	रू
	25	रु	रू
19	5	:	-
	6	थि	धि
	16	ग्घ	ग्ध
22	8	त्र	त्रा
23	14	त्त	न्त
24	7	हति	ति
	8	व	व्र
	8	न+	न्+
	10	शेषा	शिष्टा
25	7	पु	वपु
27	17	ण	णा
28	9	त्का	त्क्रा
	15	ण	णा
	17	र्ग	र्गा
	22	प्र	म्प
	26	गद	गद्
29	4	धं	घं
	13	हु	हृ
31	2	स्त्री	त्री
	6	प्रा-	-प्र
	7	शां	डशां
	14	ष्ट	ष्टा
	24	क्र	क्व
	25	कता	क्ता
	28	औ	अै
32	4	त्य	ल्य
	5	क्रि	क्ति
	7	ति	त्ति
	9	न्ते	न्वे
	23	मृे	मे

द्राविडबम्हसूत्रप्रवक्ता, श्रीवरवरमुनिः

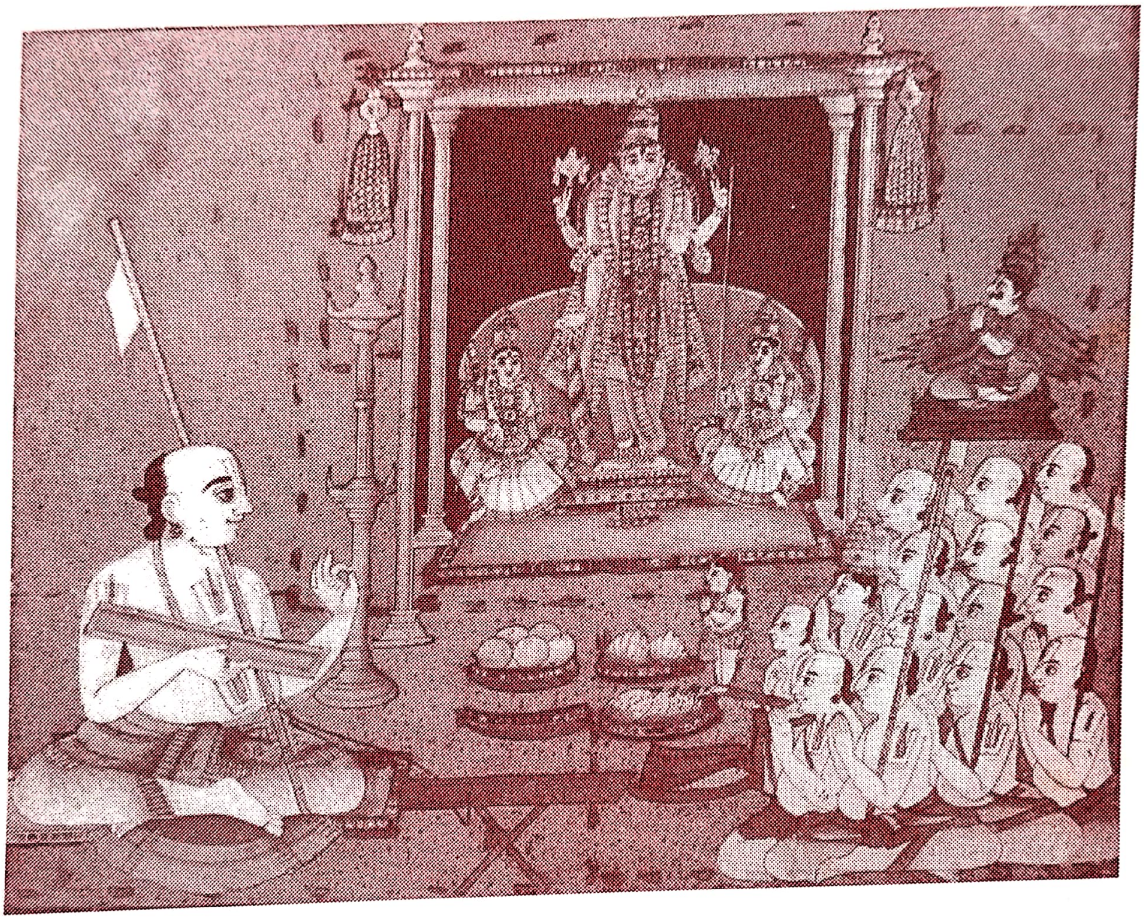

द्राविडब्रम्हसूत्राणां व्याख्यानासक्तचेतसे ।
सौम्यजामातृमुनये दयोदाराय मङ्गळम् ॥

Printed at Navbharath Enterprises, Sheshadripuram, Bangalore 560 020
✆ 3364142, 3364682 e-mail : navbarat@blr.vsnl.net.in

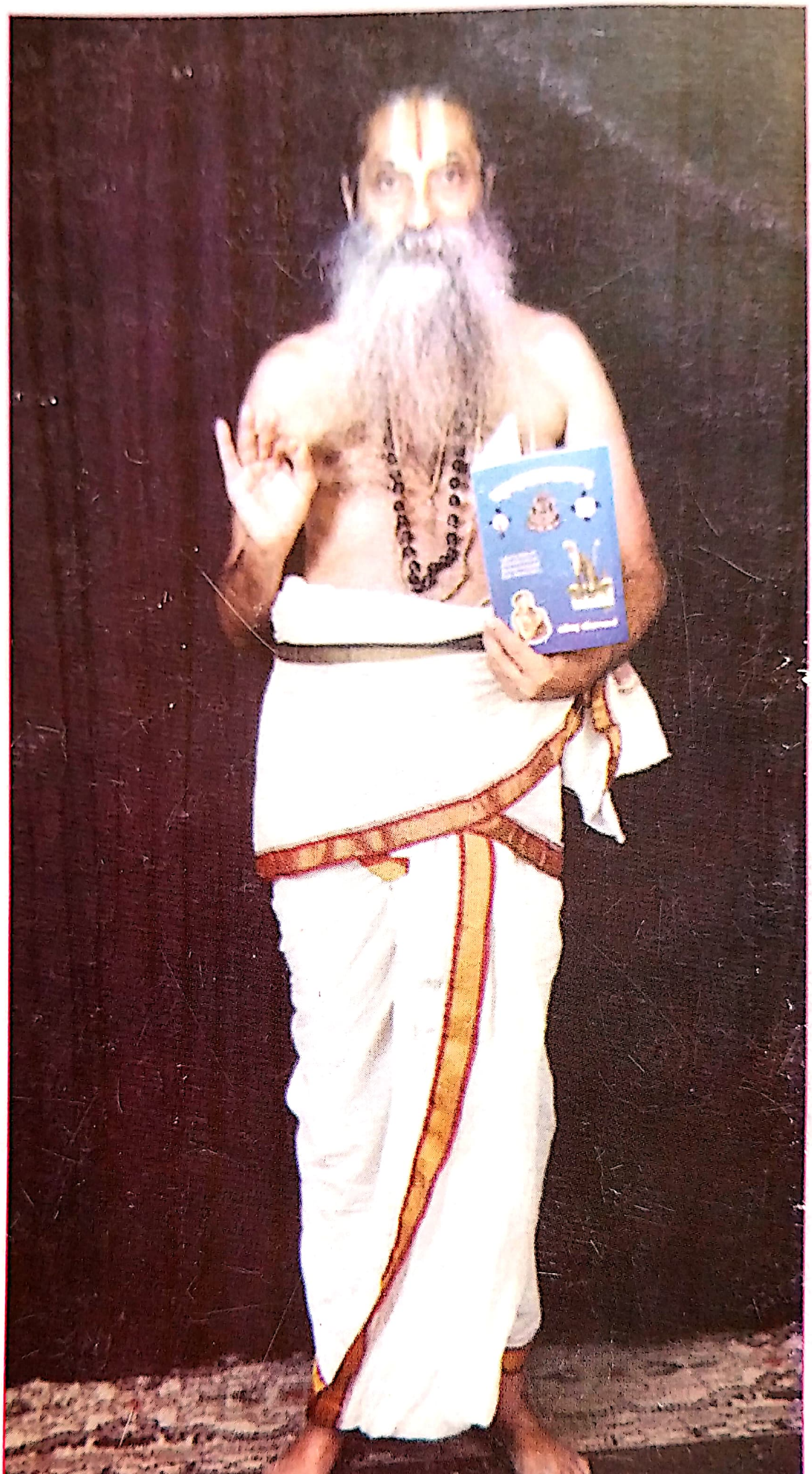

तिरुनारायणपुरं - अरैयर् - श्रीरामशर्मा ; रामानुजदासानुदासः